

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Veronika Wenigová, DiS.

Vliv prosociálního a ostrakizačního stimulu na upevňování efektu
implicitního reputačního stimulu

Bakalářská práce

Praha 2019

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií

Studium humanitní vzdělanosti

Veronika Wenigová, DiS.

Vliv prosociálního a ostrakizačního stimulu na upevňování efektu
implicitního reputačního stimulu

The Influence of Prosocial and Ostracistic Stimuli on Strengthening
The Effect of Implicit Reputation Cues

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Romana Žihlavníková

Praha 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem řádně uvedla a citovala všechny použité prameny a literaturu. Současně prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s trvalým uložením elektronické verze mé práce v databázi systému meziuniverzitního projektu Theses.cz za účelem soustavné kontroly podobnosti kvalifikačních prací.

V Praze, 6. května 2019

VERONIKA WENIGOVÁ

.....

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat především vedoucí této bakalářské práce, Mgr. Romaně Žihlaviníkové, za její odborné rady, ochotu a čas, který mi věnovala. Poděkování též patří Mgr. Janu Mrvovi za pomoc s organizací experimentu a za umožnění jeho realizace v rámci výuky na České zemědělské univerzitě. Dále děkuji doc. RNDr. Mgr. Ivanovi Hadriánovi Tufovi, Ph.D, za odbornou konzultaci, a PhDr. Kateřině Elisové a Mgr. Martě Hudouskové za umožnění realizace experimentu v rámci jejich výuky.

Poděkování za zprostředkování využití místnosti pro realizaci experimentu dále patří Ing. Václavu Macháčovi ze Střediska správy koncových zařízení při České zemědělské univerzitě.

Abstrakt

Tématem této bakalářské práce je sledování vlivu prosociálních a ostrakizačních stimulů na upevnování vlivu implicitních reputačních stimulů. Ty předchozí výzkum ukázal jako významné ve vztahu k ovlivňování prosociálního jednání subjektů. Principy jejich působení a jejich vzájemná interakce však není dosud zcela objasněna.

Teoretická část této práce je primárně zaměřena na problematiku lidské kooperace; zvláštní pozornost je dále věnována sumarizaci dosavadního výzkumu na poli stimulace prosociálního chování pomocí výše uvedených stimulů.

V empirické části je popsán realizovaný výzkum, jehož cílem bylo prozkoumat interakci zapojených stimulů, včetně stimulu ostrakizačního, se kterým předešlé výzkumy neoperovaly. Metodou výzkumu je experiment, který byl realizován na vzorku 230 vysokoškolských studentů. Těm byl administrován test ve formě počítačového formuláře. Byl užit faktoriální design 3 x 2, přičemž sledovaným momentem byla transgrese – porušení pravidla – v následném okamžiku nahlášení výsledného skóre z testu. Celkově bylo v rámci experimentu zaznamenáno 0 případů transgrese ve všech skupinách vzorku; tato skutečnost je důsledně diskutována v závěru empirické části.

Klíčová slova

Porušování pravidla, prosociální chování, experiment, vizuální stimuly, reputace.

Abstract

This thesis aims to investigate the effect of visual – prosocial and ostracistic – stimuli on strengthening the effect of implicit reputation cues. All of those have been identified by the prior research as significant factors influencing subject's behavior to be more prosocial or moral. However, the principles of their functioning and their mutual interaction hasn't been fully understood yet.

The theoretical part is mainly dedicated to the matters of human cooperation. Present research, concerning stimuli described above, is summarized.

The empirical part aims to present the research, that has been conducted by the author of the thesis. It aimed to investigate the interaction between the previously mentioned stimuli, including the ostracistic stimulus, which hasn't been used, according to our knowledge, in any related study so far. The chosen method is an experiment, which was conducted on a sample consisting of 230 university students. Those were asked to undergo a language test. Factorial design 3 x 2 was used, whereas transgression was tracked while the students were declaring the score they've reached in the test. The incidence of transgression in all of the groups was 0; this rather surprising result is thoroughly discussed at the end of the empirical part, altogether with suggestions on future research options.

Keywords

Transgression, prosocial behavior, experiment, visual stimuli, reputation.

OBSAH

ÚVOD	8
1 TEORETICKÁ ČÁST	9
1.1 Člověk jako člen sociální skupiny	9
1.1.1 Důležitost náležení a kooperace	9
1.1.2 Prosociální jednání a altruismus	10
1.1.3 Proč spolupracujeme?	11
1.1.4 Reputace	13
1.1.5 Vědomost našeho rozhodování	14
1.1.6 Shrnutí	15
1.2 Současný výzkum stimulace prosociálního jednání	15
1.2.1 Efekt sledujících očí	15
1.2.2 Stimulace pomocí objektů s reflexním povrchem	17
1.2.3 Stimulace vystavením modelu prosociálního jednání	19
1.2.4 Stimulace vystavením modelu antisociálního jednání	20
1.3 Využití stimulace k prosociálnímu jednání v praxi	21
1.4 Podvádění a školní prostředí	22
1.5 Shrnutí	23
2 EMPIRICKÁ ČÁST	24
2.1 Úvod a cíl výzkumu	24
2.2 Hypotézy	25
2.3 Metodologie	25
2.3.1 Technika sběru dat	25
2.3.2 Proměnné	29
2.3.2.1 Nezávislá proměnná – text	29
2.3.2.2 Nezávislá proměnná – obrázek očí	31
2.3.2.3 Závislá proměnná – podvádění	32
2.3.3 Pilotní studie	32
2.3.4 Analýza	36
2.3.5 Výběr vzorku a prostředí	37
2.3.5.1 Vzorek	37

2.3.5.2	Prostředí.....	39
2.3.6	Etické aspekty výzkumu	40
2.4	Výsledky.....	42
2.5	Diskuze	43
ZÁVĚR	50
SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	51
SEZNAM TABULEK	58
PŘÍLOHY	59

ÚVOD

Tématem této bakalářské práce je vliv prosociální a ostrakizační stimulace na upevnování vlivu implicitních reputačních stimulů, které se užívají s cílem ovlivnit jednání subjektů tak, aby bylo prosociálnější. Cílem teoretické části práce je téma ukotvit v kontextu lidské kooperace a představit dosavadní výzkum na diskutované téma. V empirické části bude poté popsán realizovaný výzkum, jehož cílem je prozkoumat vzájemnou interakci jednotlivých zapojených stimulů, které předchozí studie identifikovaly jako efektivní ve vztahu k eliminaci projevů neprosociálního chování. Předkládaný výzkum je zasazen do sféry vzdělávání, pro které je diskutovaná problematika podvádění relevantní, a mimo stimulů prosociálních operuje i se stimulem ostrakizačním, jehož užití zatím v podobných studiích nenevidujeme, ale logicky se nabízí.

Toto téma si autorka pro bakalářskou práci zvolila, jelikož je ve výzkumu tématem stále živým, i nadále ne zcela objasněným, a přesto skýtajícím četné a zásadní možnosti aplikace v praxi, jež by mohly mít reálný dopad na usměrňování nežádoucího chování v každodenním životě – typicky např. redukci kriminality.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Člověk jako člen sociální skupiny

Chodíme spolu do práce, do školy, odpoledne na kávu a večer na pivo. Bavíme se spolu. Pomáháme si. A někdy se spolu hádáme, ale stejně – bez druhých neumíme žít. Jsme prostě společenší tvorové. Důvodů, proč vstupujeme do interakce s ostatními členy našeho druhu, je celá řada. Můžeme u nich hledat pomoc a podporu, přátelské či sexuální vztahy, můžeme s nimi vstupovat do konfrontací a bojů o moc. Argyle (1994) jako hlavní zdroje motivace interpersonálního chování identifikuje závislost – tj. potřebu uznání, pomoci, ochrany; afiliaci – potřebu fyzické blízkosti a náležení do skupiny; dominanci – potřebu privilegovaného mocenského postavení v rámci skupiny; sex – intimní vztahy a tělesný kontakt; agresi; a sebeocení a ego-identitu. Žít ve skupině, v harmonii s ostatními lidmi, nám dává evoluční výhodu. Je pro nás přirozené sdružovat se. Podle Nowaka (2012) je člověk nejkooperativnějším ze všech živočichů; co do míry, rozsahu a pestrosti svých kooperačních aktivit předčí ostatní živočichy (Mellis & Semmann, 2010).

V této práci se zaměříme na prosociální dimenzi naší lidské koexistence. S jejími projevy se v nějaké formě setkáváme den co den. Snažme se porozumět základům harmonie; je to stejně důležité jako snažit se pochopit kořeny konfliktů.

1.1.1 Důležitost náležení a kooperace

Pro většinu z nás je interakce s ostatními lidmi záležitostí každého dne. Možná právě proto si neuvědomujeme, jak důležitý vliv na nás přítomnost druhých a různé typy interakce s nimi má. A nejde pouze o subjektivní pociťování emocí, které v nás druzí vyvolávají, efekt naší existence v rámci skupin a vztahů jde hlouběji, než si možná většina z nás uvědomuje. Kooperativní jednání, tedy jednání takové, kdy jedinec vynakládá zdroje v zájmu sdíleném ostatními členy skupiny, není vlastní pouze člověku (Chase, 1980). V motivaci k takovému chování samozřejmě můžeme spatřovat paralely mezi zvířaty a námi. Primárním motivem je přirozená snaha o přežití, kterou život ve skupině facilituje. Žít v kooperující skupině znamená možnost dosahovat takových cílů, kterých bychom sami dosahovali jen těžko či vůbec (Buchanan & Powell, 2015). Ukazuje se, že vztahy s druhými lidmi ovlivňují i tak zásadní aspekty naší existence, jako je naše tělesné zdraví. Ovlivňují naši náladu, naše

prožívání. Disponovat podpůrným sociálním zázemím, žít ve šťastných vztazích, tak mimo jiné znamená mít silnější imunitní systém, dosahovat vyšších hodnot střední délky života a být zdravější též psychicky (Willerton, 2012).

1.1.2 Prosociální jednání a altruismus

Ačkoliv by se mohlo zdát, že přirozený řád přírody a strategie přežití jsou závislé na sobeckém jednání a agresivitě, ukazuje se, že je to právě kooperativní jednání, které má na život v případě mnoha jeho forem sebezáchovný efekt. Můžeme se dohadovat, nakolik bylo agresivní chování adaptivní, když bylo lidstvo ještě „v plenkách“. Dnes už ale žijeme v jiném světě a jsme jiní lidé. Je diskutabilní, zda projevy nenávisti a nesnášenlivosti, ať už nabývají jakýchkoli forem, reálně přispívají našemu sebezachování v dnešním světě (Aronson, 2012). Nyní se pojd'me seznámit s teoretickými koncepty ohledně prosociálního jednání a s možnými vysvětleními našich tendencí k němu – zatímco některé z nich si aktivně uvědomujeme, jiné nikoli.

Sociální chování má tedy dva protipóly – chování prosociální a antisociální. Prosociální chování, pozitivní forma sociálního chování či též pomáhající chování, může nabývat nesčetného množství podob – od přidržení dveří, milého pozdravu až po obětování života pro druhé – a může se manifestovat rozličnými způsoby; patří sem altruismus (který se též užívá jako synonymum pro prosociální jednání), sympatie, kooperace, darování a pomoc. Jeho cílem je vylepšovat či udržovat psychický a fyzický well-being a integritu osoby či osob, odlišných od aktéra (Wispé, 1972). Pokud pak hovoříme o porušení pravidla – transgresi, rozumíme jím jednání takové, které je s prosociálním jednáním v rozporu.

Altruismus pak dle Leedse (1963) nese tyto základní charakteristiky: jde o jednání samoučelné, dobrovolné, subjekt jím nesleduje vlastní zisk a jeho cílem je způsobovat dobro (což je ovšem diskutabilní vzhledem k tomu, že účastníci interakce mohou percipovat dobro odlišně). Jednoduše řečeno, je jeho, subjektem uvědomovaným smyslem, přinést užitek druhým. V případech, kdy se pojmy altruismus a prosociální chování neužívají synonymicky, je podstatou jejich rozdílnosti nezištnost poskytnuté pomoci v případě altruismu (Výrost & Slaměník, 2008). Předmětem diskuze zůstává otázka, zda je naprosto čistě nezištné jednání – tedy altruismus – vůbec možné (Batson, 1991).

1.1.3 Proč spolupracujeme?

Jak rozhodujeme o tom, zda se budeme chovat prosociálně či nikoli? Jedním z možných vysvětlení prosociality našeho jednání je **teorie sociální výměny** (Kerber, 1984). Ta nám říká, že ve chvíli, kdy vstupujeme do sociální interakce, zvažujeme neuvědomovaně náklady a zisky, které tato situace obnáší. Náklady tu tedy rozumíme naše prosociální jednání a ziskem pouze formu např. dobrého pocitu, protože prosociální jednání nekonáme za účelem zisku jako takového. K samotné realizaci prosociálního jednání pak nedojde, pokud náklady ohodnotíme jako větší než zisk, jelikož takovou výměnu evaluujeme jako pro nás nevýhodnou (Kerber, 1984; Výrost & Slaměník, 2008; Hayes, 1998).

Dalším faktorem, který nás může stimulovat k prosociálnímu jednání, může být sledování **sociálních norem** – chování očekávaného společností. Zvláštní sílu pak sociální norma má, pokud ji interiorizujeme, tedy zvnitřníme. Při dodržení normy pak cítíme vnitřní uspokojení, její porušení by se v nás naopak projevilo negativně (Výrost & Slaměník, 2008). Je tedy v našem vlastním zájmu takovou normu dodržovat.

Empatie, tedy schopnost vcítění se, je dalším principem stojícím za našimi prosociálními skutky. V tomto případě však nejde jen o pouhé porozumění druhému: empatický jedinec v takové situaci prožívá podobné stavy jako osoba trpící; dochází k tzv. emoční infekci. Následná reakce – prosociální zaujetí, tedy nějaká forma pomoci, útěchy apod. – pak může sledovat dva motivy. Mimo altruistické – uvědomované – pomoci druhému totiž „empatizující“ jedinec může ve skutečnosti neuvědomovaně tíhnout po redukci vlastního distresu, který mu osoba, s níž empatizuje, zapříčinila: pokud skončí utrpení druhého, skončí i to moje. Původ empatie je spatřován v péči o potomstvo. Je způsobem, kterak rodiče dovedou správně a přiměřeně pochopit signály potřeb svých ratolestí, a potažmo tak tyto potřeby plnit, a tím umožnit jejich přežití (Koukolík, 2016).

Nowak (2006) pak identifikuje pět mechanismů, které zapříčiňují, zda dojde ke kooperaci či nikoli, přičemž se domnívá, že tyto mechanismy jsou aplikovatelné na všechny živé organismy od prvoka až po člověka, což podle něj svědčí o tom, že kooperace je tu s námi jakožto katalyzátor evoluce života již od samého počátku. Jím jmenovanými mechanismy jsou přímá reciprocita, síťová reciprocita, skupinový výběr, příbuzenský výběr a nepřímá reciprocita. Nyní si detailněji rozeberme některé z nich; všechny lze přitom označit za člověkem aktivně neuvědomované.

Přímá reciprocita (reciproční altruismus) se uplatňuje u jedinců, kteří spolu mají vztah dlouhodobějšího charakteru, setkávají se opakovaně. Princip reciprocity lze tedy jednoduše popsat jako „něco za něco“ či „oko za oko, zub za zub“. Pokud se tedy uplatní princip přímé reciprocity, je naše interakce s naším kooperačním partnerem založena na zkušenosti – na povaze předchozích interakcí s ním. Pomohls ty mně? Teď pomůžu já tobě. Ale i naopak: přímá reciprocita může mít jak povahu vrácení laskavosti, tak i odvetu. Alespoň tak to vědomě vnímáme. Z pohledu biologie jsou motivy skryté za recipročním altruismem též sobecké; na úrovni neuvědomované jím sledujeme zisk ve formě šíření našeho genu (Wright, 2009). Problémem, se kterým se přímá reciprocita setkává, je, že první krok ve vzájemné interakci reciproční nikdy být nemůže. Jeden z kooperačního páru musí udělat první krok na vlastní riziko.

Tzv. teorie rozbitého okna (*broken windows theory*; Zimbardo, 2005) je pro náš kontext velice zajímavá, jelikož má vysoce praktické dopady co do potírání kriminality a lze ji využít jako východisko pro postupy stimulující k normativnímu chování a vychází právě z recipročního altruismu. Tato teorie pracuje s pocitem anonymity: prostředí, v němž žijeme, k nám vysílá určité signály. A takové prostředí, které je evidentně zanedbávané (příkladem mohou být „špatné“ čtvrti ve velkoměstech – rozbitá okna, nečistota, graffiti aj.), vzbuzuje v lidech domněnku o tom, že lidem toto společenství obývajícím na něm nezáleží a že jsou vůči těmto malým zločinům nevšimaví. A tak zločinnost generuje další zločinnost. Tam, kde lidé tvoří fungující komunitu, o kterou pečují, se cítí jako její plnoprávní členové a nemají pocit anonymity. Kdežto v takovém prostředí, jako je Zimbardem zkoumaný Bronx a kde duch souměřitelnosti nežije, je snadné být anonymní. Závěrem i tato teorie demonstruje, že anonymita je dalším ze spouštěčů antisociálního, často agresivního chování. Doplňme ještě, že Zimbardo (2005; dále viz níže) celkově tedy poukazuje na sílu vlivu situačních faktorů na naše chování. To však neznamená, že by v tomto ohledu nehrály svou roli faktory dispoziční. Nedávná mnohoúrovňová metaanalýza 15 studií z oblasti prosociálního chování (Kline et al., 2017) prokázala, že otevřenost vůči zkušenosti a přívětivost, jakožto 2 z rozměrů osobnosti tvořících Big Five, jsou významnými a konzistentními prediktory zvýšené míry prosociálního chování.

Dalším Nowakovým (2006) mechanismem je mechanismus **sít'ové reciprocity**. Ten pracuje s modelem, kdy sledovaný soubor tvoří skupiny členů kooperujících a skupiny nekooperujících. „Sousedící“ jedinci mají tendenci si pomáhat, a proto výsledkem tohoto

procesu je, že se tyto skupiny mohou tímto způsobem v rámci populace rozrůst a nekooperující jedince převážit. Tento mechanismus demonstruje např. na koloniích kvasinek.

Mechanismus **příbuzenského výběru** osvětluje, proč kooperujeme s jedinci, s nimiž jsme si více či méně příbuzní. Stáváme se tak obránci našich genů, snažíc se je zachovat a umožnit jejich budoucí šíření. To je základním puzením všech živých organismů (Dawkins, 1976). Favorizujeme tak jedince, s nimiž jsme pokrevně spřízněni; kooperujeme s nimi.

A konečně poslední z těchto mechanismů je pro tuto práci klíčový; je jím **nepřímá reciprocita**. Ta přímo souvisí se smyslem budování a udržování naší reputace. Podle této teorie pomáháme ostatním právě za účelem budování své vlastní reputace; neočekáváme při tom, že ten, jemuž pomáháme, se v budoucnosti stane tím, kdo nám naši pomoc oplatí. Doufáme, že informace o naší reputaci vejde v obecnou známost, a tudíž že ve chvíli, kdy pomoc budeme potřebovat my, se nám jí dostane od libovolného jedince, s nímž nás třeba ani nepojí žádná předchozí osobní interakce.

1.1.4 Reputace

Nowak (2012) hovoří o člověku jako o nejkooperativnějším ze všech živočichů. A právě tuto závažnou skutečnost přičítá poslednímu jmenovanému mechanismu; reputaci, která se vytváří a udržuje altruistickými činy, a jejich následným hodnocením ostatními lidmi. Plný potenciál reputace – tedy nejen konat činy vedoucí k jejímu zisku, ale též efektivně šířit informaci o těchto skutečnostech tak, aby zasáhla co nejvíce lidí – má právě kvůli svým komunikačním dovednostem a prostředkům jedině člověk. Zajímáme se o reputaci druhých – o to, kdo, kde, co, jak a s kým dělá, zatímco my sami se snažíme budovat reputaci vlastní. Mít dobrou reputaci znamená stávat se v očích ostatních prospektivním kooperačním partnerem.

Zdá se, zcela logicky, že klíčovým aspektem naší prosociální činnosti, kterou se snažíme docílit dobré reputace, je to, zda jsme u této činnosti viděni dalšími lidmi – čím více pozorovatelů, tím lépe. Z hlediska budování reputace jsme tedy motivováni k prosociálním činům ve veřejné sféře, kde jsme viděni (Van Vugt, Roberts, & Hardy, 2005).

Nyní již víme, že v přítomnosti druhých se tedy snažíme jednat za účelem získání evoluční výhody co nejlépe. Důležité zjištění pro nás představuje ale fakt, že stejný efekt na naše jednání lze sledovat při zapojení implicitních reputačních vodítek (*implicit reputation cues*) přítomnost druhých pouze naznačujících. Vlivu těchto vodítek věnujeme zvláštní pozornost níže, v oddíle 1.2.1 – Efekt sledujících očí. Nyní si však pojdme vysvětlit, proč je tento efekt vůbec možný.

1.1.5 Vědomost našeho rozhodování

My, lidé, o sobě rádi uvažujeme jako o bytostech, které všechna svá rozhodnutí vykonávají racionálně a z vlastní vůle. Zdá se ovšem, že pravda je jiná – náš úsudek, rozhodování, odhady a další myšlenkové procesy, bývají často ovlivněny systematickými a opakujícími se chybami v našem myšlení, tzv. kognitivním zkreslením (*cognitive bias*). Byť se nám zdá náš úsudek docela racionální, kvůli kognitivním zkreslením, které si většinou aktivně neuvědomujeme, takový být nemusí.

Jak je to možné? Podle Kahnemana (2012) disponujeme dvěma systémy myšlení: „Systémem 1“, který je automatický, a „Systémem 2“, k jehož zapojení je třeba vynaložit vědomé úsilí.

Systém 1 je intuitivní a automatický proces. Využívá mentálních zkratk a s odpovědí přichází velice rychle, aniž by došlo k zapojení vědomé úrovně našeho myšlení. Kahneman (2012) věří, že právě tento systém stojí za většinou našich úsudků, činů a přesvědčení. Je naším autopilotem, jehož existenci nevnímáme. Využívá procesu asociativní paměti: ve snaze o vytvoření koherentní interpretace světa okolo nás bez přestání pracuje se všemi dostupnými informacemi – hledá spojitosti mezi slovy, pocity, činy, myšlenkami, vzpomínkami atd. Někdy jsou tyto informace ovšem neúplné či nedůvěryhodné, i přesto s nimi tento systém pracuje ve snaze vytvořit smysluplný celek. Výsledkem tohoto procesu tak může být v některých případech něco, co bychom mohli nazvat „ukvapený závěr“.

Oproti tomu **Systém 2** není intuitivní, využívá logiku; jde o proces velmi pomalý a energeticky náročný; výstup takového procesu je ovšem racionálnější. K jeho provedení je třeba vynaložit vědomé mentální úsilí, pozornost a soustředění. Vzhledem k jeho náročnosti neuvědomujeme tento systém s takovou frekvencí jako systém první.

Dle Kahnemana (2012) se identifikujeme se Systémem 2 a věříme, že jsme bytosti vědomé, racionálně uvažující. Neuvědomujeme si, že ve skutečnosti naše uvažování většinu času primárně podléhá Systému 1. Díky němu nezatěžujeme naše vědomí řadou automatických, každodenních činností a rozhodnutí; problém však nastává, pokud jej uplatíme ve chvíli, kdy bychom spíše měli zapojit Systém 2.

1.1.6 Shrnutí

V tuto chvíli tedy již víme, co je to prosociální jednání, jaké motivy se za ním skrývají a jaké mechanismy působí jako jeho spouštěče. Vysvětlili jsme, co je to reputace, proč je pro nás tolik důležitá a jak se jí snažíme udržovat; byly představeny systémy, které ovlivňují vědomost a racionalitu našeho jednání.

Obrátme tedy nyní naši pozornost k výzkumu, který z předestřené teoretického základu vychází a aplikací relevantních stimulů ověřuje platnost a způsob jejich vlivu na prosociální či morální jednání zkoumaných subjektů.

1.2 Současný výzkum stimulace prosociálního jednání

Na tomto místě je představen dosavadní výzkum pracující s typickými skupinami stimulů, které byly ve výzkumu v minulosti aplikovány za účelem sledování jejich vlivu na prosocialitu či morální jednání a s nimiž dále pracujeme v empirické části. Jedná se tedy souhrnně o podněty, které buď svou povahou vytvářejí iluzi přítomnosti dalších osob (za tímto účelem zobrazují lidské tělo či jeho část), pracují se sebeuvědoměním, nebo jinak subjektu připomínají, že je součástí sociální skupiny.

1.2.1 Efekt sledujících očí

Efekt sledujících očí (*watching eyes effect*) je fenomén, kterému byla v posledních letech věnována značná pozornost v oblasti výzkumu. Při jeho chápání můžeme vycházet z Hawthornského efektu, který nám říká, že vědomí dohledu má za následek změnu našeho jednání (Kassin, Fein, & Marcus, 2010). Ukazuje se však, že tento efekt je tak výrazný, že k vyvolání této změny není třeba skutečná přítomnost další osoby či osob, ale že stačí pouhá vodítka přítomnosti jiných naznačující. Těmito vodítky rozumíme právě grafická znázornění pozorujících očí. Dosavadní výzkum naznačuje, že dochází zapojením stimulu

sledujících očí k posunu našeho chování k morálnějšímu, prosociálnějšímu, aniž bychom si to uvědomovali. Domnělý pocit, že jsme sledováni, je umožněn zapojením výše popsaného Systému 1 (Kahneman, 2012).

Často užívaným experimentálním designem ke sledování efektu očí je pak hraní různých „ekonomických“ her, typicky tzv. hry na diktátora – „*dictator game*“ (např. Haley & Fessler, 2005). Proband v takové hře dostává určitý obnos peněz a rozhoduje se, kolik z této částky si ponechá a kolik přenechá svému, obvykle anonymnímu, spoluhráči, který je postaven před stejný úkol. Ukazuje se, že jedinci vystavení stimulu očí bývají štedřejší, tj. svému hernímu partnerovi přenechávají vyšší částky, než jaké nechávají probandi ze skupin kontrolních; jinými slovy více kooperují. Další výzkumy tento stimul vynášejí z umělého prostředí laboratoře a sledují jeho vliv v prostředí každodenního života, např. pozorují, zda a jak tento stimul ovlivní krádež bicyklů (Nettle, Nott, & Bateson, 2012), dobrovolné přispívání do kasičky (Bateson, Nettle, & Roberts, 2006) apod.; obě zmiňované studie potvrzují efekt sledujících očí jako účinný ve vztahu k vyvolání pozitivní změny.

Již bylo zmíněno, že toto počínání je motivováno naší snahou o udržování či vylepšování naší reputace, která zvyšuje pravděpodobnost, že s námi ostatní budou mít zájem kooperovat, což je pro nás výhodné. Proč na nás mají tak výrazný vliv ale právě oči? Jednoduše řečeno, lidský mozek je naprogramován tak, aby reagoval na tváře. Z pohledu do cizí tváře a cizích očí se dozvídáme spoustu esenciálních informací. O tom, zda lze efekt sledujících očí pozorovat i u jiných živočišných druhů, toho zatím víme málo. Výzkumy prováděné na šimpanzích tuto schopnost u nich neodhalily (Nettle, Cronin, & Bateson, 2013). Otázka vlivu těchto implicitních reputačních vodítek by mohla být specifická pro náš druh – lidská citlivost je na tyto podněty evidentně extrémní. Tento efekt je umožněn tím, že náš mozek není schopen rozeznat oči kreslené či vyfotografované od očí, které jsou součástí živé bytosti – mozek je v takovou chvíli „ošálen“ a domnívá se, že nás opravdu někdo sleduje (Haxby, Hoffman, & Gobbini, 2000).

Otázkou prozatím zůstává efektivnost konkrétní podoby takového stimulu a též vliv dalších stimulů, které operují s vyobrazením prvků lidského těla. Ukazuje se totiž, že ne všechny takové stimuly mají za následek stejně silnou reakci; silnější reakci lze očekávat od stimulů realistických (tj. např. fotografií nikoli kreseb) a stimulů s prvky pohybu (Bentin et al., 1996). Takovým stimulem je například užití zrcadla, které je diskutováno níže. Na druhou stranu mnoho studií se stimulem očí úspěšně pracuje i v jeho kreslené, umělé

podobě (Ekström, 2012; Bateson, Nettle, & Roberts, 2006, Sparks & Barclay, 2013 atd.). S dalšími stimuly operovala například Žihlavičková (2016), ta ve své práci zkoumá mj. vliv užití obrázku celé lidské tváře a siluety na porušení pravidla; výsledky tohoto výzkumu naznačily, že vyobrazení siluety bylo ve vztahu k redukci míry podvádění nad očekávání účinné.

Nad podstatou efektu sledujících očí lze uvažovat dvěma způsoby. Jednou možností je přemýšlet nad ní tak, že se jedná o pozitivní motivaci k prosociálnímu jednání s vyhlídkou zisku dobré reputace, a tedy zisku výhody v budoucnu – zvyšuje se tak šance, že se subjekt v budoucnu stane pro své prosociální jednání kooperačním partnerem ostatních, což pro něj znamená výhodu. Druhým vysvětlením může být naopak motivace negativní, kdy nás oči odrazují od porušení sociální normy, což by vedlo k sankcionování ze strany ostatních členů sociální skupiny, a tedy ke snížení úrovně naší reputace. Ať již jde o motivaci pozitivní či negativní, cíl zůstává stejný, tedy udržení či vylepšení naší reputace (Fathi, Bateson, & Nettle, 2014). Celkově však dosavadní výsledky výzkumů spíše poukazují na odůvodnění efektu pomocí pozitivní motivace (Bateson et al., 2013). Například Oda et al. (2011) uzavírá svůj experiment s tím, že efekt očí není založen na strachu z možného trestu (negativní emoce), ale na očekávání budoucí odměny (od třetí strany). Tento poznatek formuluje na základě rozhovorů s participanty.

Celkově vzato studie ukazují efekt sledujících očí jako platný, byť často relativně slabý; některé jej ale nepotvrzují (Cai et al., 2015). Ačkoliv tedy v některých případech došlo jeho aplikací k docílení žádané změny v chování, nejedná se o fenomén kompletně zmapovaný a pochopený, např. co do vlivu konkrétní podoby stimulů a otázky motivace subjektů ke změně chování. Jedná se o koncept spadající pod tzv. psychologii dohledu, aplikovatelný nejen v oblasti redukce a prevence zločinu.

1.2.2 Stimulace pomocí objektů s reflexním povrchem

Důležitým aspektem, který si zaslouží pozornost, je také sebeuvědomění subjektu, ovlivňující jeho jednání v dané situaci. Zimbardo (2005) ve svých pracích, pojednávajících o zlu v nás, zdůrazňuje vliv situačních faktorů na úkor našich dispozic, pokud jde o konání zla. Jak ilustruje např. na jeho slavném Stanfordském vězeňském experimentu či afěře z vězení Abú Ghraib, jedním z katalyzátorů, které umožnily jednání nebývale surové, nelidské a agresivní, a to i v případě osob, které by se jinak daly označit za normální

a mírumilovné, byla jejich deindividuace. Jedná se o proces, kdy subjekt ztrácí svou autonomii v důsledku snižování uvědomění si sebe sama, díky čemuž se může chovat jinak než obvykle. Např. v případě Stanfordského experimentu jí bylo dosaženo tak, že participanti byli doslova vtaženi do svých nových rolí dozorců či vězňů. Vězni byli oholeni, navlečeni do vězeňských mundúrů, byla jim přidělena čísla místo jejich jmen. Dozorci byli vybaveni uniformou, slunečními brýlemi. Tímto způsobem byli participanti zbaveni své osobní identity a rychle přijali nové role. Aniž by k tomu byli instruováni či ponoukáni, „dozorci“ se brzy vžili do svých rolí natolik, že na participanty v rolích vězňů uplatňovali velice agresivní a potupné postupy. Zmíňme i další experimenty, které takový vliv deindividuace dokumentují: dívky byly instruovány k udělování elektrošoků; kontrolní skupina si ponechala své civilní oblečení a byla oslovována svými vlastními jmény, kdežto skupina experimentální měla obličej zakrytý objemnou kápí, jejich jména byla nahrazena čísly a bylo s nimi zacházeno jako se skupinou, nikoli jako s jedinci – výsledkem bylo, že participantky zahalené do kápě, a tudíž zažívající pocit anonymity, udílely dvojnásobné množství elektrošoků než jejich kontrolní protějšky (Zimbardo, 1969). Fraser (1974, podle Zimbardo, 2005) pak ve svém experimentu s dětmi oblečenými do halloweenských kostýmů ukazuje, že takto získaná deindividuace u nich též měla za následek nárůst projevů agresivního chování. Ukazuje se, že deindividuace se projevuje tehdy, když subjekt zažívá stav nízkého sebeuvědomění, přičemž anonymita je jedním z nejvýznamnějších faktorů deindividuaci působící (Chang, 2008).

Dalším stimulem, který byl v mnoha studiích úspěšně využit k ovlivnění lidského jednání tak, aby méně docházelo k nemorálnímu, antisociálnímu jednání, se stalo užití zrcadel (Gino & Mogilner, 2014; Sentyrz & Bushman, 1998; Niwa, Hiraishi, & Oda, 2011 atd.). Využití tohoto stimulu je motivováno právě snahou posílit sebeuvědomění subjektů; činí to tak, že subjekt navede, aby zaměřil svou pozornost do sebe, k sobě. Tak se děje právě při pohledu do zrcadla, při vystupování před publikem či kamerou, či při pohledu na sebe na videozáznamu či fotografii. Sentyrzová a Bushman (1998) například ve své studii zkoumají vliv zvýšení sebeuvědomění na seberegulaci v oblasti stravování se, přičemž za tímto účelem používají jako podnět právě zrcadlo a reportují jeho vliv na eliminaci pojídání tučných potravin. Žihlavičková (2013) ve své práci operuje s vlivem zrcadla na nemorální jednání subjektů ve formě neuposlechnutí pokynu, jeho vliv jakožto stimulantu morálního chování u vysokoškolských studentů potvrzuje ve své práci i Hájková (2017). Zajímavý je z našeho pohledu experiment Ginové a Mogilnerové (2014), v němž lze

nacházet paralely s námi realizovaným výzkumem: účastníci vyplňovali test a své výsledné skóre zanašeli do záznamového archu, přičemž administrátorovi testu odevzdávali pouze právě záznamový arch. Test byl administrován dvěma skupinám, jedné kontrolní a druhé, jež byla vystavena zrcadlu. Porovnáním bylo v tomto případě zjištěno, že skupina, která byla vystavena zrcadlu, podváděla při záznamu svého skóre do formuláře méně než skupina kontrolní.

1.2.3 Stimulace vystavením modelu prosociálního jednání

Výzkum ukázal, že dalším způsobem, jak subjektu připomenout existenci sociálních norem, které je záhodno následovat, je jej vystavit nějaké formě morálního modelu či kodexu. Ukazuje se, že pouhá připomínka těchto norem může mít efektivní vliv na následné jednání subjektu (Mazar, Amir, & Ariely, 2008; Mazar & Ariely, 2006 atd.). Autoři zmiňovaného výzkumu subjekty, za účelem ovlivnění jejich sebeuvědomění, vyzvali, aby na začátku experimentální situace sepsali na papír tolik přikázání z Desatera přikázání božích, kolik si vybaví. Kontrolní skupina oproti tomu měla sepsat deset knih, které četli během studia na střední škole. Po tomto úkolu následoval matematický test. Po uplynutí časového limitu a zveřejnění správných odpovědí byli studenti vyzváni, aby své výsledné skóre zapsali na záznamový arch (oddělený od samotného testu) a ten odevzdali administrátorovi experimentu; motivací pro dosažení co nejvyššího skóre byla odměna 0,5 USD za každou správně zodpovězenou otázku. Výsledky ukázaly, že studenti, kteří byli vyzváni k sepsání Desatera přikázání, reportovali méně správných odpovědí než studenti v kontrolní skupině. Porovnáním výsledků s další skupinou, jejíž výsledky testu byly kontrolovány samotnými administrátory testu, a tudíž jim nebylo podvádění umožněno, došli autoři k závěru, že studenti ze skupiny, která si měla vybavit Desatero přikázání, nejen podváděli méně; podvádění bylo eliminováno kompletně. A co více, tento efekt byl pozorovatelný i u těch, kteří si vzpomněli pouze na jedno či dvě ze všech deseti přikázání. Autoři proto vyvozují, že poctivější jednání vyvolala pouhá upomínka na morální standard, který Desatero představuje, a ne přímo Desatero jako takové.

Je ovšem zajímavé, že nedávno realizovaná, rozsáhlá multi-laboratorní replikační studie (Verschuere et al., 2018) tyto závěry nepotvrdila, nenašla důkazy, že by morální „připomínka“ ve formě deseti přikázání vedla ke snížení podvádění. Autoři mj. diskutují

účinnost užití morální pobídky s náboženskou tematikou, která nemusí být pro všechny participující relevantní.

Uvažujme tedy, že vystavit subjekty Desateru přikázání, znamená vystavit je jakési normě či modelu žádoucího jednání, hodného následování. Vzpomeňme tedy na tomto místě práci Josrové (2017), která s odvoláním na Banduru (1969) pracuje s touto stimulací v poněkud jemnější formě, a to vystavením subjektů textu s výrazně prosociální tematikou pojednávající o muži, kterého lze kvůli jeho charakteristikám a jednání označit za model prosociálního jednání. Úvaha, že tato stimulace subjekty povede k následování takového modelu, vychází z poznatků svědčících o tom, že jedinci přebírají jednání členů své „in-group“ skupiny. Realizace tohoto experimentu se však vyznačovala některými nedostatky; výsledek naznačil, že text s prosociální tematikou měl na snížení podvádění vliv, ale pouze statisticky nevýznamný; i proto právě z této práce vycházíme při návrhu experimentu v empirické části.

1.2.4 Stimulace vystavením modelu antisociálního jednání

Vraťme se nyní k motivaci, kterou sleduje efekt sledujících očí. Jak již bylo řečeno, jako pravděpodobnější vysvětlení se jeví to, že motivace má pozitivní náboj, tedy že je naše jednání vedeno příslibem zisku výhody v budoucnu. Se stimulací na stejném základě operuje předešlý popsáný stimul, kdy je subjekt vystaven prosociálnímu modelu jednání. Jaký efekt by však mělo zapojení stimulu, který sleduje naopak motivaci negativní, pohrůžku ignorace, trestání či dokonce zavržení sociální skupinou?

Být ostrakizován – ignorován svou sociální skupinou či z ní být dokonce vyloučen – znamená fyzické a psychické ohrožení well-beingu jedince (Williams & Nida, 2011). Můžeme o něm tedy uvažovat jako o jedné z nejzávažnějších sankcí, kterou může být jedinec v rámci své sociální skupiny stižen. Mezi zvířaty je trestání, sankcionování nástrojem udržování kooperace: odměňovat kooperující jedince a/nebo trestat jedince, kteří příslušnosti ke skupině pouze zneužívají k vlastnímu obohacení vylepšuje poměr ceny a výkonu pomoci, a tedy ponouká ke spolupráci (Davies, Krebs, & West, 2012). Jaký efekt by mělo zapojení takového stimulu na prosocialitu, moralitu našeho jednání? Působí na nás efektivněji pozitivní či negativní motivace, tedy pokud se jedná pouze o implicitní reputační vodítka? Touto otázkou se doposud výzkum, pokud je nám známo, nezaobíral.

V tomto kontextu zmiňme okrajově Arielyho (2012), který hovoří o poněkud extrémní podobě aplikace jeho experimentu s deseti příkázáními, kdy profesor M. Tang z univerzity v Tennessee užil na svých studentech ten samý postup, kdy po svých studentech před započítím testu vyžadoval sepsání deseti příkázání a čestného prohlášení, obsahujícího ovšem navíc formulaci o tom, že, volně přeloženo, ti, kdo budou podvádět, toho budou litovat do konce svých životů, a půjdou do pekel – což můžeme nepochybně pokládat právě za ukázkou pohrůžky trestem. Ariely (2012) nepochybuje o efektivitě takového postupu ve vztahu k dodržování pravidel. Připomíná však etické a další limity takové aplikace.

1.3 Využití stimulace k prosociálnímu jednání v praxi

Značnou pozornost je třeba věnovat faktu, že výše popsané mechanismy mají, a již nacházejí, svou aplikaci v běžné praxi – a co více, v některých případech je hlášen jejich reálný žádoucí efekt; tematika této práce má tedy zcela praktický a obecně prospěšný dopad. Své uplatnění nacházejí často ve sféře kontroly chování ve veřejném prostoru. Veškeré uvedené stimuly se vyznačují snadnou dostupností a nízkými pořizovacími náklady (na rozdíl např. od bezpečnostních kamer či dozoru lidského). Uveďme některé příklady.

Oblastí, v níž se běžně uplatňuje efekt sledujících očí, je redukce krádeží a kriminality (Dear, Dutton, & Fox, 2019). Například v britském Hucknallu byl efekt sledujících očí, společně s výstrahou, využit v rámci plakátové kampaně (čítající 50 plakátů) upozorňující na přítomnost kamerového systému; za dobu užívání byl zaznamenán pokles krádeží o celých 37 % (Flanagan, 2013). Stejný cíl, tedy redukcí počtu krádeží, sledovala kampaň „10 000 Eyes“ v nizozemském Rotterdamu. Ta běžela na podzim 2011 a jednalo se o rozsáhlý projekt, v jehož rámci bylo po ulicích čtvrti Delfshaven rozmístěno na 10 000 kreslených očí, jejichž pohledům nešlo doslova uniknout. Tato kampaň se ukázala jako nesmírně účinná a měla reálný efekt na spoluvytváření bezpečnějšího prostředí v rámci této městské čtvrti (Beekmans, 2012).

Další obvyklou oblastí, kde se poznatek o efektu sledujících očí aplikuje, je problematika zacházení s odpadem, znečišťování životního prostředí. I v této oblasti již došlo k mnoha aplikacím. Skutečnost, že „National Anti-Littering Strategy“ (H.M. Government UK, 2017) vydaná britskou vládou, doporučuje integraci grafických ztvárnění sledujících očí do materiálů tvořených za účelem snižování znečišťování,

naznačuje, že byla tato metoda kontroly chování obecně přijata. V praxi se tak lze setkat s možností umístění obrázku sledujících očí přímo na odpadkové koše či na předmět, který se má brzy stát odpadkem (Bateson et al., 2015). Důležitým zjištěním pak je, že užívání těchto vizuálních stimulů vzbuzuje v lidech prosociální motivaci – tedy že nejen jejich jednání normalizuje (Fathi, Bateson, & Nettle, 2014).

Dalším, efektivním a jednoduše využitelným nástrojem redukce kriminality, podvádění a dalších forem neprosociálního jednání by se mohla stát instalace zrcadel. Ať už například za účelem dosažení zdravějších stravovacích návyků (Gino & Mogilner, 2014), redukce krádeží či znečišťování veřejných prostor (Damani, 2017).

V případě výše zmíněné morální „připomínky“ hodnot Ariely (2008) navrhuje hned několik možných aplikací tohoto poznatku. Na základě dalšího ze série svých experimentů ukazuje, že podobný efekt, jako měla výše popsaná připomínka deseti příkázání (Mazar, Amir, & Ariely, 2005), mělo i písemné vyjádření souhlasu s etickým kodexem instituce, na níž se experiment prováděl, jež bylo začátkem experimentu, který dále pokračoval vyplněním testu, spočítáním skóre a jeho nahlášením. I v tomto případě bylo kontrolováno, zda studenti experimentátorům hlásí své skutečně dosažené skóre, či zda při jeho přiznávání podvádějí. Výsledky i tomto případě odhalily, že skupina, které byl připomenut etický kodex instituce (byť neexistující), skórovala stejně jako kontrolní skupina, které nebylo podvádění umožněno. V praxi tak můžeme na úrovni institucí pracovat s etickými kodexy, na školách studenty zapojovat do hodin etiky. Více a periodicky si připomínat morální hodnoty společnosti, v nichž žijeme (Ariely, 2008).

Tyto poznatky tedy mají značný potenciál co do možností svého využití v mnoha sférách (nejen) veřejného života. My se však dále zaměříme na sféru vzdělávání, pro niž je nepopíratelně problematika podvádění, jakožto formy antisociálního a nemorálního jednání, typická a tedy relevantní.

1.4 Podvádění a školní prostředí

Věnujme na tomto místě krátkou poznámku specifikům podvádění ve školním prostředí, jelikož právě do tohoto prostředí byl zasazen experiment, který je jádrem empirické části této práce. Jedná se o sféru, v níž již bylo realizováno množství studií, na které navazujeme (viz zejm. Mazar, Amir, & Ariely, 2005).

Je bez diskuze, že v případě školního podvádění se jedná o fenomén, se kterým se jistě v nějaké formě setkal osobně každý z nás a není tedy ničím neobvyklým, což přispívá k jeho závažnosti. Pro ilustraci – výzkum na univerzitách v USA ukázal, že při plnění školních povinností podvádí asi 75 % studentů (Fang & Casadevall, 2013). Podvádění přináší důsledky, které nelze označit za banální: jedním z těch nejzávažnějších je fakt, že tímto jednáním se podvádějící učí přesouvat odpovědnost na druhé, což může vést k tomu, že se v budoucnu bude při řešení problémů spoléhat na pomoc ostatních či na náhodu (Mareš & Křivohlavý, 1995). Podvádění je návykové – stává se způsobem, jak řešit každou situaci, v níž chceme dosáhnout něčeho, co si nezasloužíme, či čeho bychom dosáhnout neměli. Vzniká jím návyk vyvíjet jen nejnutnější množství úsilí a soustředit se primárně na okamžitý zisk (Cizek, 2003).

Ariely ve svém experimentu (2008; 2009) též dokládá vysokou prevalenci podvádění v rámci svých zkoumaných skupin studentů; důležitým zjištěním, které je třeba brát v potaz, je ale v podstatě nízká míra podvádění. Jinými slovy: dalo by se snad očekávat, že podvádět bude málo studentů-deviantů, zato hodně; ukázalo se však, že v pozorovaném vzorku podváděla velká část participantů, ale jen trochu. Nebyla prokázána úměra mezi hodnotou vnímané odměny a mírou podvádění. Ba co více, při zvýšení motivace-odměny se míra podvádění ještě snížila; ekonomická motivace, jak by se dalo racionálně předpokládat, nezafungovala. A ani při modifikaci pravděpodobnosti, že dojde k odhalení podvádění, se míra podvádění signifikantně nezměnila. Jak je to možné? Vysvětlením je, že v takovou chvíli na nás působí dvě protikladné síly. Tou první je naše vnitřní motivace mít ze sebe dobrý pocit, jinými slovy moci se na sebe „podívat do zrcadla“. Tou druhou je snaha o dosažení výhody z podvádění plynoucí – ale pouze jen do té míry, aby nebylo ohroženo naše sebehodnocení. Toto vysvětlení se zdá být logickým odůvodněním toho, proč je podvádění tak rozšířené, ale často jej ani nespatříme.

1.5 Shrnutí

Lze tedy shrnout, že zkoumaná problematika je ve výzkumu živým, atraktivním a stále neuzavřeným tématem: jistě nám nejsou známy mechanismy, které v nás užití nastíněných stimulů spouští; nepanuje konsensus co do účinnosti užívání prosociálních vodítek, ani efektu sledujících očí. Jedná se však o téma, které může mít dalekosáhlé praktické využití, pokud mu porozumíme.

2 EMPIRICKÁ ČÁST

2.1 Úvod a cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo prozkoumat vzájemnou interakci prosociálních stimulů a ostrakizačního stimulu na prosociální jednání jedince, konkrétně na podvádění. Za tímto účelem byly zapojeny 2 typy podnětů, které předchozí výzkumy identifikovaly jako efektivní ve vztahu k podvádění a prosociálnímu jednání – ukazuje se, že jde o stimuly podvádění snižující, tedy prosociální jednání zvyšující.

V rámci prvního podnětu byly zapojeny jeho 3 různé varianty (dále označované jako Stimul 1a, 1b a 1c) – jednalo se o text kontrolní, text pojednávající o silně prosociální osobnosti-modelu a text tematizující vyloučení ze sociální skupiny (tj. ostrakizaci) s fatálními důsledky. Druhý podnět spočíval v zapojení (případně nezapojení v kontrolní skupině) stimulu obrázku sledujících lidských očí. Jedná se o replikaci již provedeného experimentu (Josrová, 2017), avšak s výraznými modifikacemi. Realizace tohoto experimentu totiž vykazovala hned několik nedostatků a jeho výsledky byly v porovnání s předešlými výzkumy poměrně překvapivé (především šlo o příliš nízkou míru podvádění). Zvolenou metodou byl experiment, který se uskutečnil v prostorách České zemědělské univerzity v Praze; účastníky byli vysokoškolští studenti.

Participantům byl pod záminkou standardizace norem pro testování jazykových kompetencí vysokoškolských studentů administrován test skládající se ze dvou oddělených částí: testové části a formuláře pro zápis skóre. Skutečným účelem experimentu však bylo vystavení participantů dvěma proměnným a sledování jejich efektu na podvádění při zápisu skóre dosaženého v testu do zcela odděleného formuláře sloužícího pro zápis skóre. Prvnímu stimulu (1a, 1b, 1c) byli participanté vystaveni v rámci zadání testu a druhým stimulem byl obrázek sledujících očí umístěný v bezprostřední blízkosti pole pro zápis dosaženého skóre.

Cílem bylo znovu, s vylepšeními a rozšířením o další stimul s tematikou ostrakizace, realizovat tento kvalitně navržený experiment (Josrová, 2017) s důrazem na kvalitu realizace. Při realizaci experimentu bylo využito lukrativní nabídky spolupráce s vyučujícími na ČZU; tato skutečnost umožnila přenést experiment do prostředí, které je pro fenomén podvádění bezesporu typické a relevantní. Získaná data byla poté statisticky

zanalyzována a byl sledován vliv variace jednotlivých proměnných, přičemž na základě dat z obdobných realizovaných studií očekáváme, že při zapojení stimulu obrázku sledujících očí se míra podvádění oproti kontrolním situacím sníží a že obdobný efekt na četnost podvádění bude možno sledovat při zapojení textu s prosociální tematikou či tematikou ostrakizace. Očekáváme, že současné zapojení stimulu sledujících očí a textu s prosociální či ostrakizační tematikou dále efekt sledujících očí posílí.

2.2 Hypotézy

Za účelem dosažení cíle práce a na základě studia relevantní literatury tedy stanovuji následující hypotézy.

Hypotéza č. 1: skupina vystavená Stimulu č. 2 (obrázku sledujících očí) vykazuje oproti kontrolní skupině nižší míru podvádění.

Hypotéza č. 2: vystavení participantů Stimulu č. 1b (textu s prosociální tematikou) či 1c (textu s ostrakizační tematikou) dále umocňuje efekt Stimulu č. 2, respektive obrázku sledujících očí.

Hypotéza č. 3: skupiny vystavené Stimulu č. 1b (textu s prosociální tematikou) a stimulu č. 1c (textu s ostrakizační tematikou) vykazují oproti skupině vystavené Stimulu č. 1a (tj. kontrolnímu textu) nižší míru podvádění.

2.3 Metodologie

Za účelem splnění vytyčeného cíle výzkumu byla zvolena metoda experimentu. Zvolen byl faktoriální design 3 x 2, zapojeny byly 2 nezávislé proměnné a 1 závislá proměnná.

2.3.1 Technika sběru dat

Experiment proběhl v rámci hodin výuky cizích jazyků na České zemědělské univerzitě. Experiment byl administrován s pomocí Mgr. Jana Mrvy a několika dalších vyučujících cizích jazyků.

Tito vyučující dle předem připraveného scénáře oznámili v rámci úvodní hodiny nového semestru svým studentům, že se po úvodním informačním bloku budou moci v rámci výuky zúčastnit testování, a to za účelem standardizace norem pro testování jazykových schopností studentů vysokých škol. Tento studentům avizovaný smysl testování byl pouze zástěrkou, ve skutečnosti se jednalo o experiment zkoumající vliv prosociálního a ostrakizačního stimulu na upevňování vlivu stimulu sledujících očí. Ze strany svého vyučujícího byli studenti informováni o podmínkách účasti (časová náročnost atd.), o tom, že je testování zcela anonymní, a o tom, že v rámci integrace testování do výuky může student získat bonifikaci ve formě „ulehčení od zápočtu“, a to v případě, že v testu dosáhne skóre 7 či více bodů. Tato bonifikace sloužila jako motivační stimul, jejímž zapojením jsme chtěli podpořit motivaci pro podvádění.

Vyučující poté odvedl studenty před místnost, ve které se experiment konal, znovu jim zopakoval nejdůležitější aspekty účasti, opětovně akcentoval anonymitu testování a způsob získání bonifikace, a poté, co skupinu předal administrátorům experimentu, odchází.

Participantů byli usazeni v učebně (jak je detailněji popsána v oddíle 2.3.5 „Výběr vzorku a prostředí“). Každý participant seděl u stolu vybaveného stolním počítačem. Na každém z počítačů byly ve chvíli, kdy si k němu participant sednul, připraveny, tj. otevřeny, na 2 záložkách ve stejném prohlížeči 2 různé formuláře. Na tomto místě je nutné blíže popsat formuláře, které byly participantům předloženy v online podobě.

Za účelem sběru dat byly na osobní doméně <https://wenigova.com>, za užití redakčního systému WordPress a pluginu (tj. softwarového rozšíření) eForm, vytvořeny 2 typy formulářů (o nichž dále referujeme jako o „Formuláři č. 1 – Test“ a „Formuláři č. 2 – Záznamovém formuláři“).

„Formulář č. 1 – Test“ obsahoval pokyny k vyplnění a odevzdání tohoto testového formuláře, zadání, 15 testových otázek zaměřených na analytickou práci s jazykem a závěrečnou stránku s informacemi o dosaženém skóre.

Byly vytvořeny a v rámci možností rovnoměrně roz distribuovány (viz Tabulku č. 2) 3 verze Formuláře č. 1, které se lišily použitým stimulem a k němu příslušnými otázkami (viz oddíl 2.3.2.1 Nezávislá proměnná – Text).

„Formulář č. 2 – Záznamový formulář“ obsahoval stránku s krátkými úvodními informacemi, stránku s výzvou pro zapsání skóre dosaženého ve „Formuláři č. 1 – Testu“,

kteřá obsahovala, respektive neobsahovala, Stimul č. 2 (viz oddíl 2.3.2.2 Nezávislá proměnná – obrázek očí) a stránku s výzvou k vyplnění přiděleného ID čísla (viz níže).

Tento formulář byl navržen tak, aby byl svým vzhledem a dalšími charakteristikami na první pohled odlišitelný od „Formuláře č. 1 – Testu“ za cílem posílit dojem oddělenosti obou formulářů.

Jak naznačuje faktoriální design výzkumu, zapojením všech proměnných bylo dosaženo vytvoření 6 různých kombinací zapojených stimulů. Jinými slovy, vzorek tak byl rozdělen do 6 skupin, které se lišily tím, jakou kombinaci stimulů jejich formuláře obsahovaly. Vzniklo tedy 6 následujících kombinací:

- a) kontrolní text a obrázek sledujících očí (dále pod zkratkou KTOA),
- b) kontrolní text bez obrázku sledujících očí (dále pod zkratkou KTON),
- c) text s prosociální tematikou a obrázek sledujících očí (dále pod zkratkou PTOA),
- d) text s prosociální tematikou bez obrázku sledujících očí (dále pod zkratkou PTON),
- e) text s tematikou ostrakizace a obrázek sledujících očí (dále pod zkratkou TTOA),
- f) text s tematikou ostrakizace bez obrázku sledujících očí (dále pod zkratkou TTON).

Formuláře jsou i nadále umístěny veřejně na původních URL adresách a lze do nich libovolně nahlédnout. Na tomto místě apeluji na čtenáře vzhledem ke komplikovanosti předkládaného designu, aby se pro větší názornost a lepší pochopení seznámil s oběma typy formulářů. Formuláře jsou přístupny k nahlédnutí přes URL adresu www.wenigova.com/experiment.

Poté, co se participanté usadili k počítačům, byli ze strany administrátora experimentu dle předem připraveného systematického scénáře informováni o aspektech účasti jejich účasti v experimentu. Instrukce byly následující:

- a) prosba k usazení se a věnování pozornosti instruktáři, jak formuláře vyplnit;
- b) představení sebe (užití názvu instituce mentálně lokačně i vztahově vzdálené ČZU);
- c) představení smyslu a cíle experimentu: avizovaným smyslem bylo testování s cílem standardizace norem pro testování jazykových schopností studentů vysokých škol;
- d) ujištění o anonymitě a dobrovolnosti participace;
- e) instrukce k vyplnění formulářů: participanté byli instruováni, aby si nejprve otevřeli „Formulář č. 1 – Test“ (tj. formulář, který již byl připraven otevřený na jejich monitoru), přečetli si úvodní informace, a poté již spustili testovou část, na jejíž

vyplnění dostali časový limit 25 minut; tento limit v sobě zahrnoval četbu zadání, tedy textu – Stimulu 1a, 1b či 1c (dle verze formuláře, která byla participantovi přidělena) a následné zodpovězení 15 testových otázek; po kliknutí na tlačítko „Odeslat“ se participant dozvěděl svůj výsledek; v tu chvíli měl otevřít vedlejší otevřenou záložku v prohlížeči, kde se nacházel „Formulář č. 2 – Záznamový formulář“, a tam již vyplnit dle instrukcí své skóre a své ID číslo;

- f) participant byli opakovaně upozorněni, že oba formuláře jsou striktně anonymní, a že vyplnění „Formuláře č. 2 – Záznamového formuláře“ je nutné z důvodu předání informací o výsledku vyučujícímu za účelem možného získání bonifikace; participant byli opětovně upozorněni, že oba formuláře nejsou propojené; byli požádáni, aby nehledě na dosažené skóre vyplnili a odevzdali oba; opakovaně bylo zdůrazněno, že jejich vyučující nemá žádný přístup k výsledkům „Formuláře č. 1 – Testu“;
- g) participant byli požádáni, aby v průběhu testování nepodváděli a vzájemně nekomunikovali;
- h) participantům byl sdělen kontaktní e-mail, na něž se mohli obrátit v případě jakýchkoli dotazů.

Participantům byla poté k vylosování nabídnuta náhodná ID čísla (ta si mohli vybrat ve formě papírků s čísly z otevřené dlaně); jejich avizovaným účelem byla následná možnost dohledat autora odevzdaného „Formuláře č. 2 – Záznamového formuláře“. K tomu ale nedošlo, jelikož ID čísla pouze sloužila jako anonymizační prostředek a prostředek pro podložení tvrzení, že bude mít jejich vyučující později tato čísla k dispozici (pro udělování bonifikací bylo nutné nějakým způsobem zajistit, aby si studenti mysleli, že budou moci být zpětně dohledáni – ale pouze v rámci „Formuláře č. 2 – Záznamového formuláře“).

Poté byli participant vyzváni, aby spustili „Formulář č. 1 – Test“. Administrátor byl po celou dobu administrace experimentu přítomen v rohu místnosti tak, aby o jeho přítomnosti participant věděli, ale neměli pocit, že jsou jím sledováni.

Za účelem kontroly podmínek experimentu byly testové otázky ve „Formuláři č. 1 – Testu“ navrženy s ohledem na vzorek tak, aby si participant nikdy nebyli zcela jisti správnou odpovědí, a tudíž nebyli schopni přesně predikovat svůj konečný výsledek. Z tohoto důvodu bylo na závěrečné stránce „Formuláře č.1 – Testu“ vždy

zobrazeno dosažené skóre v rozmezí od 4 do 6 bodů – nehledě na skóre participantem reálně dosažené. Tímto způsobem tak bylo možné zajistit, že žádný z participantů nedosáhne 7 a více bodů, a tedy jeho nárok na získání bonifikace nebude reálný. Zároveň jsme tak mohli kontrolovat, že skóre všech participujících bude 7bodové hranici pro získání bonifikace velmi blízké, a tudíž že potenciální přestupek bude pouze drobný. Ukazuje se totiž, že menší morální přečiny jsou subjektem snáze obhajitelné, a tudíž běžnější než přečiny větší (Mazar & Ariely, 2006).

Mimo stimulace participantů k podvádění za pomoci opětovně akcentované bonifikace při zisku 7 a více bodů bylo též užito zobrazení nepravdivé informace o průměrném výsledku předchozích participujících na závěrečné stránce „Formuláře č. 1 – Testu“, a to o hodnotě 12,18 bodu z celkových 15 bodů. Participantům též bylo sděleno, že výzkum provádíme na vzorku vysokoškolských studentů. Poskytnutí informace o průměrném skóre též považuji za relevantní z důvodu ukotvení (Ariely, 2009), jelikož se dá předpokládat, že participující subjekty nikdy podobným testem vzhledem k jeho specificitě neprošly, a tudíž zatím neměly představu o tom, jak vysoké by jejich skóre mělo být.

Participant, kteří odevzdali oba formuláře, mohli místnost opustit (to samé platilo pro participanty, kteří se rozhodli účast předčasně ukončit). O týden později byli vyučujícím strukturovaně informováni o pravém účelu a smyslu experimentu. Slibovanou bonifikaci obdrželi všichni participant. Detailnější informace jsou podány níže v oddílu 2.3.6 Etické aspekty výzkumu.

2.3.2 Proměnné

2.3.2.1 Nezávislá proměnná – text

Jak již bylo řečeno, každému participantovi byly předloženy dva internetové formuláře k vyplnění. První stimul, tedy text, byl součástí „Formuláře č. 1 – Testu“, který byl distribuován rovnoměrně ve 3 různých variantách, které se lišily obsahovým sdělením zadání a příslušnými testovými otázkami. Jednalo se o tyto tři varianty: Stimul 1a – kontrolní text; Stimul 1b – text s prosociální tematikou; Stimul 1c – text s tematikou ostrakizace. Všechny texty byly srovnatelné co do délky, srozumitelnosti, obtížnosti.

V případě stimulů 1a (viz Příloha 1) a 1b (viz Příloha 2) jsme vycházeli ze stimulů, které ve své práci užívá Josrová (2017). Tyto texty byly oproti originálu mírně zkráceny,

prošly gramatickou korekturou, byly doplněny o jejich španělský překlad (umístěný zrcadlově na též stránce) a původních 6 otázek, ve většině případů otevřených a zaměřených na testování jazykových dovedností (jako např. určení pádu, slovního druhu apod.), bylo nahrazeno 15 otázkami s možnostmi volby mezi až 5 možnostmi odpovědi zaměřenými na analytickou práci s jazykem. Níže předkládám detailnější popisy jednotlivých užitých textů.

Stimul č. 1a – kontrolní text: jednalo se o text, který záměrně neměl vzbuzovat žádné emoce. Jak podotýká Josrová (2017), jedinou reakcí, kterou text mohl vyvolat, by byl pocit nudy. Šlo o vyprávění, kdy vypravěč popisuje především postup vaření polévky a další rutinní činnosti. Vypravěč nevykazoval žádné osobnostní charakteristiky, emoce atd.

Stimul č. 1b – text s prosociální tematikou: na rozdíl od hlavní postavy kontrolního textu lze ústřední postavu tohoto textu popsat v podstatě jako hrdinu vyznačujícího se plejádou kvalitních osobnostních charakteristik, vztahujících se především k vysoké kvalitě jeho charakteru a prosociálního charakteru jeho mezilidských vztahů. Výrazným momentem tohoto vyprávění je situace, kdy hlavní hrdina vážně onemocní a v takové chvíli se mu dostane plné podpory od přátel, která posléze přispěje k jeho rychlému a zdárnému uzdravení. Text výrazným způsobem vyzdvihuje výhodnost a důležitost udržování dobrých mezilidských vztahů. Hlavní hrdina tu funguje jako model prosociálně jednajících osoby. Blíže bylo fungování takových prosociálních stimulů popsáno na stranách 19-20.

Stimul č. 1c – text s tematikou ostrakizace: třetí verze této proměnné, tedy Stimul 1c – text s tematikou ostrakizace (viz Příloha 3), byl vytvořen nově, a to po vzoru Stimulu 1a a 1b, na základě teoretického konceptu prezentovaného na stranách 20-21. Co do délky, srozumitelnosti, použitých výrazových prostředků atd., byl srovnatelný se stimuly 1a a 1b. V tomto textu bylo tematizováno vyloučení jedince z jeho sociální skupiny poté, co se opakovaně morálně provinil; toto vyloučení mělo pro ústředního hrdinu fatální důsledky. Tato proměnná byla přidána a designována na základě studia relevantní literatury (Davies et al., 2012).

Ve spolupráci s Mgr. Janem Mrvou byla garantována bezchybnost překladů a korektnost testových otázek. Veškeré texty a testové otázky byly navrženy s cílem věrně odpovídat avizovanému (respektive domnělému) smyslu experimentu, tedy standardizací norem pro testování jazykových schopností.

Za účelem zvýšení věrohodnosti smyslu administrace takového testu v hodině výuky španělského jazyka došlo k přidání španělského překladu stimulačních textů. Díky své povaze a faktu, že otázky byly vytvořeny přímo na míru předkládaným stimulačním textům, nebylo možné odpovědi na tyto otázky snadno dohledat na internetu či jinde.

Náročnost testu byla záměrně vysoká, a to jednak proto, aby participantů nedosahovali v testu reálně vysokých výsledků (tehdy by získání nízkého skóre mohl budit podezření, což by důvěryhodnost simulované situace, respektive celý experiment, ohrozilo), a též z důvodu, aby participantů měli pocit, že si nabízenou odměnu zaslouží.

Abychom ještě více podpořili retenci obsahu sdělení stimulu-textu, tedy zadání, byl participantovi přístup k testovým otázkám umožněn až poté, co zaškrtl políčko ve formuláři, kterým stvrdil, že si texty opravdu pečlivě přečetl. Dalším faktorem, kterým mohla být retence pozitivně ovlivněna, byla poslední testová otázka (a to u všech tří verzí testu), která byla mířena na porozumění textu jako celku (pro ilustraci: u verze „Formuláře č. 1 – Testu“, kde užíváme Stimul 1b, tato otázka zní: „Jakou nemocí si Martin podle textu prošel?“ – odpověď na tuto otázku není z textu zcela jasná, a proto se dá očekávat, že se participant k textu opětovně v takovou chvíli vrátí za účelem porozumět mu). Jinými slovy, závěrečná otázka byla ve všech třech případech nastavena tak, aby se participant musel k textu vrátit těsně před odevzdáním testu, a tedy několik málo minut či spíše sekund před momentem, kdy byl posléze vystaven (či nevystaven) Stimulu č. 2 – obrázku sledujících očí.

Všechny tři výše popsané stimuly jsou součástí přílohy této bakalářské práce (viz Příloha 1–3), a to včetně příslušných testových otázek a jejich řešení (viz Příloha 4).

2.3.2.2 Nezávislá proměnná – obrázek očí

Druhou nezávislou proměnnou byla přítomnost či absence grafického vyobrazení sledujících očí. Jednalo se o stimul, který byl využit ve výzkumech mj. Josrové (2017), Brychové (2017) a Žihlavičkové (2016), ale s tím rozdílem, že v našem designu byla tato grafická reprezentace očí začleněna do námi vytvořeného, a tedy umělého, reklamního banneru (viz Příloha 5), což bylo učiněno s cílem začlenit ji do prostředí experimentu, respektive formuláře, tak, aby byla dobře viditelná, ale zároveň působila jako přirozený prvek prostředí, tedy byla nenápadná. Příloha 6 zobrazuje druhou verzi reklamního banneru, neobsahující stimul grafické reprezentace sledujících očí, který byl užit napříč „Formulářem č. 2 – Záznamovým formulářem“ (v horní části nad obsahem každé stránky). Tento postup

byl zvolen, jelikož mimo svého klíčového obsahu neobsahoval „Formulář č. 2 – Záznamový formulář“ žádný jiný reklamní či jinak rušivý obsah. Jediný výskyt tohoto stimulu v rámci celého „Formuláře č. 2 – Záznamového formuláře“ by tak mohl působit nevěrohodně. Obě verze reklamního banneru obsahovaly reklamní sdělení o fiktivním softwarovém nástroji, kterým lze vytvořit podobný dotazník, jako byl použit v našem designu. Vzhledem k záměrně užitému prostému a zastaralému designu tohoto formuláře je přítomnost takové reklamy pochopitelná.

Stimul sledujících očí byl tedy užit pouze ve 3 ze 6 verzí Formuláře č. 2 (viz oddíl 2.3.1 Technika sběru dat). Tam, kde došlo k jeho použití, byl umístěn v horní části stránky formuláře, na níž bylo úkolem participanta zapsat jeho výsledné skóre z testu (viz Příloha 7). Na zobrazení této dané stránky byl stanoven limit 15 sekund, jelikož předchozí výzkumy ukazují, že efekt stimulu sledujících očí na morální jednání má tendenci ochabovat, čím déle jsme tomuto stimulu vystaveni. Sparks a Barclay (2013) ve svém výzkumu zaměřeném právě na faktor délky expozice stimulu sledujících očí usuzují, že se tak děje pravděpodobně ze dvou důvodů, jež se vzájemně nevylučují. Prvním z těchto důvodů a dle autorů důvodem pravděpodobnějším je habituace na podnět; druhým možným vysvětlením je to, že zaznamenání přítomnosti očí automaticky spouští nevědomý mechanismus zacílený na detekci očí, jenž aktivuje proces posouzení přítomnosti sociální kontroly v okolí jedince. Inspekce prostředí však v takovou chvíli odhalí, že se jedná o falešný sociální stimul (např. kvůli tomu, že se oči nepohybují), a k efektu sledujících očí tak nedojde.

2.3.2.3 Závislá proměnná – podvádění

Sledovanou závislou proměnnou bylo podvádění, a to konkrétně při zápisu skóre do příslušného pole ve „Formuláři č. 2 – Záznamovém formuláři“. Nehledě na jejich reálné dosažené skóre, se všem participantům na konci „Formuláře č. 1 – Testu“ zobrazilo výsledné skóre o hodnotě 4, 5 či 6 bodů. Bonifikaci participant mohl získat při zisku 7 a více bodů. Ti participanti, kteří do pole pro zápis skóre ve Formuláři č. 2 zadali skóre vyšší 7 a více bodů (včetně), tak splnili podmínku podvádění – transgrese.

2.3.3 Pilotní studie

V této sekci je popsána pilotní studie. Chronologicky však samozřejmě předcházela realizaci hlavní fáze experimentu, jak je popsáno v oddíle 2.3.1 Technika sběru dat.

Za účelem otestování navrženého designu a odhalení případných nedostatků byla v termínu od 5. do 10. února 2019 provedena pilotní studie, na jejímž základě byl původní design výzkumu pozměněn.

Navrhovaný experiment počítal se sběrem dat přímo v terénu (nikoli online); administrace experimentu je časově poměrně náročná (kolem 30 minut). Z důvodu časové efektivity byla proto pilotní studie realizována online, a to až do chvíle saturace (sběr dat trval 6 dní).

Stejně jako u hlavní fáze experimentu jsme operovali se 6 verzemi testovacího formuláře (vzhledem k faktoriálnímu designu výzkumu, kdy zapojujeme 3 verze Stimulu 1 a 2 verze Stimulu 2, přičemž každá z nich byla umístěna na své vlastní URL adrese. Všech 6 verzí formuláře je až do odvolání umístěno na původních URL adresách a je tedy možno do nich nahlédnout (skrze www.wenigova.com/experiment).

Tyto URL adresy byly poté společně se žádostí o zapojení se do výzkumu k autorčině bakalářské práci rovnoměrně rozdistribuovány mezi blízké osoby, kolegy a spolužáky, a to zejména pomocí komunikace na sociální síti Facebook, v několika případech pomocí e-mailu.

V pilotní verzi studie byl formulář participantům administrován pod záminkou, že se jedná o „test jazykového IQ“. Účast v pilotní fázi experimentu byla dokonale anonymní a dobrovolná. Testový formulář se otevřel po navštívení dané URL adresy; na první stránce formuláře byl účastník informován o domnělém účelu experimentu a podmínkách účasti v něm; po kliknutí na tlačítko „Další“ se již otevřel samotný text (Stimul č. 1a, 1b či 1c; viz Přílohy 1 až 3), po něm následovalo 15 testových otázek se 4 možnostmi odpovědí, přičemž vždy pouze 1 z nich byla správná. Na seznámení se s textem a na zodpovězení otázek byl stanoven časový limit 25 minut.

Po odeslání části testového formuláře s otázkami se zobrazila stránka s výsledkem. I v tomto případě byly testové otázky konstruovány tak, aby průměrný participant nebyl schopen přesně předvídat své skóre. Proto byla každému participantovi zobrazena informace, že jeho výsledné skóre činí 4 body z celkových 15 možných. Pro dodání kontextu výsledku, a zvýšení motivace podvádět, byla pod informací o získaném počtu bodů též zobrazena fiktivní informace o průměrném výsledku předchozích účastníků experimentu, která činila 12,18 bodů z 15.

Pod tabulkou s výsledky se nacházel opět fiktivní graf pro výpočet „jazykového IQ“ na základě počtu získaných bodů (viz Příloha 8). Ten byl konstruován tak, aby počet bodů, který získali všichni účastníci, tedy 4, odpovídal IQ o hodnotě 90. Zároveň byl vykreslen tak, aby přilepšení si o jediný bod, tedy zisk 5 bodů v testu, znamenal nárůst IQ o 15 bodů, tedy na IQ o hodnotě 115. Čím vyšší byl výsledek v testu, tím vyššímu IQ odpovídal. Účastník byl poté vyzván, aby si dle grafu odvodil své výsledné IQ, a zapamatoval si jej, jelikož po stisknutí tlačítka „Dále“ bude vyzván k jeho záznamu.

Na další stránce formuláře se tedy nacházelo pole pro zápis dosaženého IQ. Limit pro zápis této hodnoty činil 15 sekund (poté by se formulář posunul na další stránku). Ve třech verzích tohoto pilotního formuláře, kdy byl zapojen i Stimul č. 2, tedy obrázek sledujících očí, byl tento stimul zobrazen právě na této stránce pro zápis výsledného IQ, a to tak, že po těchto 15 sekund nahradil reklamní banner umístěný nad formulářem.

Stejně jako v hlavní fázi experimentu tento banner byl umístěn v horní části formuláře po celou zobrazování formuláře, a odkazoval na nástroj, v němž byl formulář vytvořen (viz Příloha 6). Celkový vizuální vzhled tohoto formuláře byl záměrně vytvořen tak, aby působil amatérsky a zastarale, a to s cílem přimět účastníka uvěřit, že je formulář natolik jednoduchý a zastaralý, že si sám nedovede výsledné jazykové IQ na základě znalosti získaného počtu bodů spočítat.

I v pilotní studii se sledovaným okamžikem pro podvádění stal účastníkem deklarovaný zápis výsledného IQ skóre, jež zaznamenával do políčka na stránce popsané v předešlém odstavci. Vzhledem k tomu, že veškerým účastníkům bylo zobrazeno výsledné skóre o hodnotě 4 body, odpovídalo toto skóre dle grafu IQ hodnotě 90. Veškerá deklarovaná IQ o hodnotě odlišné od 90 tak byla klasifikována jako transgrese.

A konečně na poslední stránce pilotního formuláře se nacházely otevřené otázky, které byly výrazným zdrojem zpětné vazby. Účastníci byli dotázáni na tyto 4 otázky: „*Co měřil tento test?*“; „*Byly otázky srozumitelné?*“; „*Jak přesně si myslíte, že tento test jazykové IQ měří?*“ a „*Pokud byste nám chtěli sdělit ještě něco dalšího, zde je prostor:*“. Další zpětná vazba byla též zajištěna následnou komunikací s účastníky mimo formulář, většinou pomocí komunikace na sociálních sítích, která byla většinou iniciována účastníkem a jeho zájmem o výzkum.

Vzorek pilotní studie tvořilo 26 osob z okruhu širší rodiny, známých, kolegů a spolužáků, kteří byli osloveni prostřednictvím sociálních sítí. Podmínkami pro účast v pilotní fázi experimentu byla neznalost pravého smyslu výzkumného projektu na straně particpanta, český jazyk jakožto mateřský jazyk a znalost španělského jazyka maximálně na úrovni pokročilého uživatele jazyka. Vzhledem k nepočtenému vzorku u pilotní studie přikládáme Tabulku č. 1 zejména pro úplnost a účely diskuze.

Tabulka č. 1: Pilotní fáze experimentu

Verze administrovaného formuláře	Počet participujících	Počet podvádějících	Míra podvádění
KTOA	5	0	0
KTON	4	0	0
PTOA	4	0	0
PTON	2	1	0,5
TTOA	6	0	0
TTON	5	1	0,2

Zdroj: výstupy výzkumného šetření

Na základě pilotního testování a interpretace sebraných dat byly identifikovány určité problematické body, díky čemuž byly implementovány následující změny:

- a) vzhledem k tomu, že ze strany participantů byly otázky v několika případech identifikovány jako příliš obtížné, špatně srozumitelné či používající neznámé pojmy, byly vybrané otázky nahrazeny jinými, modifikovány či lépe vysvětleny;
- b) byl změněn domnělý účel experimentu-testování; v reakci na to, že někteří participanté vyjádřili rozladění pramenící z nízkého dosaženého skóre, jsme změnilí avizovaný smysl experimentu na neutrálnější účel, který výrazným způsobem nebude působit na emoční bezpečí či sebevědomí, sebehodnocení participantů; novým avizovaným účelem experimentu se tak stala standardizace norem pro testování jazykových schopností;
- c) všichni participanté byli po absolvování pilotní studie informováni o reálném smyslu tohoto experimentu; jejich účast byla dobrovolná;
- d) jelikož nás několik potenciálních participantů obratem oslovilo s tím, že se výzkumu nezúčastní z důvodu, že neovládají španělský jazyk, zdůrazňovali jsme následně při administraci hlavní fáze experimentu nepotřebnost znalosti tohoto jazyka;

- e) ukázalo se, že některým participantům nebyla jasná informace o tom, že nemají při vyplňování formuláře informace hledat na internetu či jinak opisovat, proto jsme ji při administraci hlavní fáze experimentu reformulovali a zdůraznili;
- f) ve 3 případech došlo k odhalení pravého záměru experimentu participantem (přičemž 2 participantů o tomto referovali jako o „měření pravdomluvnosti“, jeden o „měření reakce respondenta na výsledek testu“); s jedním z participantů, kteří reálný účel experimentu odhalili, byl posléze veden rozhovor – důvodem odhalení bylo podezření, že si výsledné IQ umí formulář zkalkulovat sám; na základě toho se řešením stalo rozdělení formuláře do 2 oddělených částí.

Mnoho oslovených potenciálních participantů se pilotní fáze experimentu nezúčastnilo zejména z důvodu jeho časové náročnosti; tato skutečnost nebyla při administraci hlavní fáze experimentu však nijak zohledněna, jelikož nebyla administrována ve volném čase participantů, ale během výuky.

Pilotní fáze experimentu tedy poukázala na mnohé procedurální nedostatky, na jejichž základě byla designována hlavní fáze experimentu, jak byla detailně popsána výše.

2.3.4 Analýza

Prostředí programu eForm umožňuje automatické uspořádání dat do přehledných tabulek, což usnadňuje a zpřehledňuje následnou práci se sesbíranými daty. Pro analytické vyhodnocení dat je zvolen postup deskriptivní statistiky za účelem jejich sumarizace, interpretace a následného vzájemného porovnání výsledků všech 6 variant experimentu – tj. variant KTOA, KTON, PTOA, PTON, TTOA, TTON.

Dalším krokem tedy bude vytvoření frekvenčních tabulek, kdy bude sledována zejména hodnota přiznaného skóre ve dvou třídních intervalech: < 7 a ≥ 7 . Interval < 7 nebude dále pro analytické účely rozdělen na intervaly 4, 5, a 6, jelikož tyto bodové hladiny nám v navrženém experimentu slouží pouze ke kontrole toho, aby žádný z participantů neskóroval více než 6 body a bylo tak možno participanty jednoduše rozdělit na podvádějící (přiznané skóre ≥ 7) a nepodvádějící (přiznané skóre < 7). Obohacení frekvenční tabulky o ukazatel relativní frekvence (rel f) pak umožní sledovat míru podvádění v rámci dané skupiny.

Pokud bychom však chtěli sledovat, jaká míra podvádění se vyskytovala u jednotlivých bodových hladin v intervalu < 7 , lze užít ukazatel směrodatné odchylky; ta je důležitým ukazatelem míry variability daného souboru. Čím vyšší míra variability je, tím větší je míra podvádění v rámci skupiny. Směrodatná odchylka (σ) se spočítá jako odmocnina z rozptylu náhodné veličiny. Rozptyl (σ^2) se získá ze vzorce:

$$\sigma^2 = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n},$$

kde x_i je náhodnou veličinou; \bar{x} je aritmetický průměr celého vzorku; n je počet náhodných veličin daného souboru. Následný výstup ještě můžeme obohatit o výpočet modu a mediánu pro každý ze 6 souborů.

Pokud pak chceme data prezentovat graficky, jeví se jako vhodné znázornění pomocí histogramu, kde lze jednoduše zobrazit bodovou hranici, díky které je zřejmé, kolik studentů v rámci skupiny podvádělo a jak moc. Takto sumarizovaná data jsou pak interpretována jako jednotlivé skupiny a v porovnání s výsledky ostatních variant experimentu, kdy je sledována interakce jednotlivých zapojených stimulů (Ferjenčík, 2010).

2.3.5 Výběr vzorku a prostředí

2.3.5.1 Vzorek

Vzorek se skládal ryze ze studentů různých fakult České zemědělské univerzity v Praze, tím pádem jej lze co do charakteru vzorku srovnat s řadou souvisejících předešlých realizovaných studií, kdy vzorek velmi často tvoří vysokoškolští studenti. Sběr dat proběhl v termínu od 12. do 15. února 2019, a to v několika fázích. Participanti se rekrutovali ze skupin studentů převážně španělského, ale i německého a anglického jazyka, přičemž tento cizí jazyk nebyl jejich mateřským jazykem, ani hlavním oborem jejich studia. Celkově bylo během experimentu dosaženo účasti 265 osob. Všichni participanti byli starší 18 let, ve vzorku byly zastoupeny osoby obou pohlaví, další podrobnosti a identita jednotlivých jedinců nebyla známa. Experiment byl anonymní.

Pro zajištění rovnoměrného zastoupení participantů v jednotlivých variantách experimentu jsme všech 6 variant experimentu v rámci možností rovnoměrně systematicky distribuovali. Tzn., že byl dodržován následující postup:

- a) v každé experimentální skupině (tj. třídě) byly co nejrovnoměrněji zastoupeny všechny 3 textové podněty,
- b) zapojení stimulu sledujících očí se střídalo skupinu po skupině, tj. že první skupina obdržela formuláře tento stimul obsahující, následující skupina formuláře stimul neobsahující atd.,
- c) v rámci každé experimentální skupiny byly v případě „Formuláře č. 1 – Testu“ nahodile distribuovány jeho verze obsahující avizované skóre ve výši 4, 5 či 6 bodů tak, aby tento výsledek vypadal přirozeně a uvěřitelně.

Způsob, kdy bylo výsledné skóre všech participujících předem dáno, dodává tomuto experimentu na lepší měřitelnosti: realizované výzkumy s podobným designem (Gino & Mogilner, 2014 atd.) často při určení reálně získaného skóre (s nímž porovnávají skóre jimi přiznané) vycházejí pouze z nepřesné kalkulace založené na zprůměrování dat získaných testováním kontrolní skupiny.

Celkem tak vzorek lze rozdělit do 6 skupin, jak ukazuje Tabulka č. 2, dle toho, jaká varianta experimentu byla této části vzorku administrována. Varianta s kontrolním textem a se stimulem očí (KTOA) byla administrována 49 participantům; varianta s kontrolním textem a bez stimulu očí (KTON) 43 participantům, varianta s textem s prosociální tematikou a se stimulem očí (PTOA) byla administrována 45 participantům; varianta s textem s prosociální tematikou a bez stimulu očí (PTON) taktéž 45 participantům; varianta s textem s tematikou ostrakizace a se stimulem očí (TTOA) 41 participantům; varianta s textem s tematikou ostrakizace a bez stimulu očí (TTON) 42 participantům.

Ze vzorku bylo po ukončení sběru dat vyřazeno celkově 35 osob. Finální vzorek tak tvoří 230 osob. Identifikovány byly 4 důvody, pro něž k vyřazování ze vzorku došlo:

- a) dohromady 18 osob bylo ze vzorku vyloučeno, jelikož byli součástí skupiny, u níž jsme modifikovali podmínky experimentu natolik, že bylo nutno je z výsledného vzorku eliminovat; tato modifikace spočívala v přidání prodlevy mezi vyplněním obou formulářů a rozdělením ID čísel až těsně před vyplňováním „Formuláře č. 2 – Záznamového formuláře“;
- b) dalších 5 participujících bylo ze vzorku vyloučeno, jelikož neodevzdali oba dva formuláře, pouze „Formulář č. 1 – Test“, jejich účast tak byla nekompletní;
- c) často se objevujícím problémem a důvodem vyloučení 11 osob ze vzorku byl evidentně mylně vyplněný „Formulář č. 2 – Záznamový formulář“, což se dělo,

přestože byli participanti o způsobu jeho vyplnění detailně a opětovně instruováni – 11 osob do pole pro zápis výsledku, respektive skóre dosaženého ve „Formuláři č. 1 – Testu“, zapsala místo výsledku své přidělené ID číslo (na rozdíl od možného dosaženého skóre, které se mohlo teoreticky pohybovat od 0 do 15 bodů, hodnota ID čísel dosahovala hodnot od 100 do 10000, a tudíž zde nevzniknul prostor pro záměnu, tato čísla byla však losována a ne všechna se využila, jejich řada proto není souvislá);

- d) v jednom případě jsme museli vyloučit osobu z důvodu, že jí byl administrován špatně zkombinovaný pár formulářů.

Minorita studentů pak pocházela ze zemí mimo ČR (převážně Slovensko, Rusko), ovšem český jazyk ovládala natolik plynule, že jsme je ze vzorku nevyloučili. Zahraniční studenti musí pro přijetí ke studiu oboru vyučovaného v českém jazyce svou znalost podložit jazykovou zkouškou z českého jazyka, dokládající dle společného evropského referenčního rámce úroveň znalosti B2 a výše.

Tabulka č. 2: Vzorek

Varianta experimentu (kombinace proměnných)	Celkový počet	Důvod a)	Důvod b)	Důvod c)	Důvod d)	Vyřazeno celkem	Celkem validních	% vyřazených
KTOA	49	0	4	2	0	6	43	0,12 %
KTON	43	7	0	1	0	8	35	0,19 %
PTOA	45	1	1	3	0	5	40	0,11 %
PTON	45	5	0	2	0	7	38	0,16 %
TTOA	41	4	0	1	1	6	35	0,15 %
TTON	42	1	0	2	0	3	39	0,07 %
CELKEM	265	18	5	11	1	35	230	0,13 %

Zdroj: výstupy výzkumného šetření

2.3.5.2 Prostředí

Experiment probíhal po celou dobu jeho trvání na jednom místě, kterým byla počítačová učebna o kapacitě 32 míst (přičemž žádná z dílčích skupin participantů nebyla natolik početná, aby místnost zaplnila kompletně). Tato učebna se nacházela v přízemí ubytovny pro studenty, která se nachází v areálu kampusu České zemědělské univerzity v Praze-Suchdole. Přízemí této budovy je využíváno pro výuku, zbylá patra pro ubytování studentů.

Učebna byla vybavena 32 kompletními stolními počítači s příslušenstvím a s připojením k internetu. Většina míst (20) byla orientována v řadách za sebou a čelem k tabuli, přičemž každá řada čítala 4 místa vedle sebe. Zbýlých 12 míst bylo situováno podél boční stěny místnosti a z pohledu studenta byla orientována čelem směrem z okna. Při realizaci experimentu jsme se vždy snažili obsadit primárně místa orientovaná směrem k tabuli, místa podél oken byla obsazována pouze výjimečně.

Učebna též byla vybavena dataprojektorem a promítacím plátnem, jež jsme využili k promítnutí bodového seznamu s informacemi o průběhu a podmínkách experimentu tak, abychom jednak zajistili, že se informace ke studentovi opravdu dostane, a že i kdyby si ji nezapamatoval, může se k ní během experimentu kdykoli vrátit, jelikož byly tyto informace na plátno promítány po celou dobu konání experimentu. Tento bodový seznam obsahoval informaci o účelu experimentu, o časovém limitu na vyplnění testu, o způsobu a podmínkách získání bonifikace a kontaktní e-mail na administrátory experimentu pro případ libovolných dotazů. Místnost byla spojena s další malou místností (kabinetem), do níž vedly dveře přímo od čelní strany místnosti s tabulí, a která byla administrátory experimentu využívána po dobu, kdy participanti vyplňovali oba formuláře.

2.3.6 Etické aspekty výzkumu

Před zahájením samotného experimentu byli účastníci ze strany administrátorů (slovně) zevrubně informováni o jeho průběhu a podmínkách účasti; tyto informace jim též byly ve formě bodového seznamu viditelně promítnuty na projekční plátno umístěné před nimi. Součástí této instruktáže bylo též sdělení kontaktního e-mailu; účastníci byli vyzváni, aby jej v případě jakýchkoli dotazů využili pro kontakt.

Účastníci byli ujištěni, že jsou v rámci experimentu, respektive testování, zcela anonymní – administrátorům experimentu nebyla a není známa identita žádné ze zúčastněných osob. Experiment byl navržen tak, aby sice byly spárovatelné a dohledatelné „Formulář č. 1 – Test“ i „Formulář č. 2 – Záznamový formulář“, ale již v žádném případě nelze dohledat a identifikovat osobu, která tyto formuláře vyplňovala.

Od účastníků jsme v rámci experimentu nesbírali žádná osobní, ani jiná choulostivá data. V rámci experimentu nám pouze zodpovídali otázky, vyplňovali výsledné skóre, a své „ID číslo“ – jak již bylo popsáno výše, tato ID čísla ale byla zcela nahodilá a plnila pouze

funkci zástěrky, nešlo tedy o reálný identifikátor. Získaná data, kterými disponujeme, tak nemohou být v žádném případě použita proti participantovi. Při administraci experimentu nebyla užívána žádná audiovizuální záznamová zařízení, pouze poznámkový aparát. Jak již bylo zmíněno výše, místnost využitá pro realizaci byla vybavena kamerovým systémem. Jeho funkčnost ale není potvrzena a k případné nahrávce nelze získat přístup. Tato skutečnost ale nepředstavuje nebezpečí, jelikož bychom účastníky nebyli schopni identifikovat a přiřadit k jednotlivým formulářům ani v případě, že bychom přístup k nahrávce měli.

Účastníkům, kteří se v průběhu experimentu rozhodli odejít, nebylo v ukončení účasti nijak bráněno. Experiment byl administrován citlivě, s ohledem na emoční bezpečí a pohodu všech participantů. Všichni zúčastnění byli starší 18 let.

Jak již bylo řečeno, zatajení pravého účelu experimentu bylo v tomto případě zcela esenciální pro jeho realizaci, což s sebou nese jistá etická úskalí. Participantů tedy byli informováni pouze o domnělém účelu testování-experimentu, kterým byl sběr dat za účelem standardizace testování jazykových schopností. V takovém případě je žádoucí participanty o reálném účelu experimentu informovat co nejdříve po jeho ukončení (Smith & Richardson, 1983). Nicméně pro případ, abychom neohrozili průběh sběru dat od dalších skupin participantů, jsme tento krok museli posunout až do chvíle, kdy byl celý sběr dat na ČZU ukončen. Vyřazení pravého účelu experimentu by mohlo totiž mít za následek rozšíření této informace mezi studenty, kteří se experimentu teprve měli zúčastnit, a to by mohlo výrazně ovlivnit jejich chování během experimentu, a tedy i výsledky. Pravý účel experimentu (společně s opětovnou výzvou ke kontaktování administrátorů pomocí elektronické pošty v případě jakýchkoli dotazů či diskomfortu) byl tedy komunikován účastníkům při příležitosti dalšího setkání se s vyučujícím, tedy v rámci dalšího vyučovacího bloku daného předmětu. Forma a obsah tohoto sdělení byly předem důkladně konzultovány. Účastníkům byly sděleny cíle výzkumu, jeho průběh a opětovně byli ujištěni, že jejich účast byla kompletně anonymní a že vyučující nemá žádný přístup k sebraným datům. Slíbené zvýhodnění, které měli získat studenti skórující 7 body a více, obdrželi všichni studenti, kteří se experimentu zúčastnili. Možnosti kontaktovat nás skrze e-mail nikdo z účastníků do této chvíle nevyužil a účastníci sdělení pravého smyslu experimentu přijali pozitivně. Participantům též byla nabídnuta možnost vyřazení ze vzorku a odstranění jejich dat; této možnosti nikdo nevyužil. Nutno však poznamenat, že by tento výmaz byl možný pouze

v případě, kdy by nám účastník sdělil své přidělené ID číslo. Do té chvíle jsou data plně anonymní a danou osobu tak není možné ve vzorku identifikovat. Sdělením svého ID čísla by se tak participant paradoxně odtajnil. Participantům též byla nabídnuta možnost seznámit se s výsledky experimentu po jeho skončení.

Veškerá sebraná data byla bezpečně uložena na počítači se šifrovaným pevným diskem a na heslem chráněném webovém serveru; přístupová hesla na tato dvě úložiště jsou známa pouze autorce. V rámci celé práce je dodržována publikační etika (Ezzedine et al., 2010; Hendl, 2005).

2.4 Výsledky

V průběhu experimentu bylo kontrolováno, zda se data zaznamenávají korektně či zda nedochází k nějakému dalšímu technickému problému. V tomto ohledu nevzniknul žádný problém.

Po ukončení experimentu byla vyhodnocena získaná data. Prostředí programu eForm umožnilo setřídění dat do přehledných tabulek a další analytickou práci s výsledky.

Nejprve byly vyselektovány záznamy, které patřily do skupiny, u níž byly podmínky experimentu modifikovány natolik, že jsme se je ze vzorku rozhodli vyloučit. Dále byly vyloučeny i ostatní záznamy, které splňovaly ostatní podmínky pro vyloučení ze vzorku detailně popsané v oddíle 2.3.5.1 Vzorek. Celkem tak bylo vyloučeno 35 participujících.

Sledovaným momentem podvádění se pak stal obsah záznamového pole ve „Formuláři č. 2 – Záznamovém formulář“, do něhož měli participující zapsat své výsledné skóre. Porovnáním zapsaného skóre s jejich výsledkem ve „Formuláři č. 1 – Testu“ bylo sledováno, zda k podvádění v daném případě došlo, či nikoli.

Sledován byl efekt stimulů na antisociální jednání – transgresi. Analýza dat, která následovala po opětovném otestování funkčnosti technického řešení, jejíž výstup lze vidět v Tabulce č. 3, odhalila, že podvádění, tj. přiznání skóre tak vysokého, které by participantovi

umožnilo dosáhnout na odměnu, tudíž zápis skóre o výši 7 či více bodů, se dopustilo 0,00 % participantů z celkové velikosti vzorku.¹ Důvody pro tento výsledek jsou diskutovány níže.

Tabulka č. 3: Prezentace výstupů výzkumu

Varianta experimentu	Počet participantů v rámci varianty	$f < 7$	rel $f < 7$	$f \geq 7$	rel $f \geq 7$
KTOA	43	43	1	0	0
KTON	35	35	1	0	0
PTOA	40	40	1	0	0
PTON	38	38	1	0	0
TTOA	35	35	1	0	0
TTON	39	39	1	0	0

Zdroj: výstupy výzkumného šetření

Výsledek tedy indikuje, že hypotéza č. 1 (skupina vystavená Stimulu č. 2 – obrázku sledujících očí – vykazuje oproti kontrolní skupině nižší míru podvádění) se nepotvrdila; hypotéza č. 2 (vystavení participantů Stimulu č. 1b či 1c dále umocňuje efekt Stimulu č. 2, respektive obrázku sledujících očí) se nepotvrdila; hypotéza č. 3 (skupiny vystavené Stimulu č. 1b a stimulu č. 1c vykazují oproti skupině vystavené Stimulu č. 1a nižší míru podvádění) se nepotvrdila.

Rozšiřující analytické postupy předestřené v oddíle 2.3.4 Analýza nebyly vzhledem k povaze výsledku aplikovány. Lze je však aplikovat při replikacích či modifikacích experimentu, viz podkapitola 2.5 Diskuze.

2.5 Diskuze

Záměrem tohoto experimentu bylo blíže prozkoumat efekt sledujících očí a vliv efekt dalších dvou stimulů na něj – stimulu s prosociální tematikou a stimulu s tematikou ostrakizace, ve formě textu. Naším předpokladem bylo, že zapojením stimulu obrázku

¹ U vyloučených dat z důvodu a) Modifikace podmínek experimentu, byly zjištěny 2 případy porušení pravidla, respektive došlo u nich k navýšení skóre ze 4 na 7 bodů (varianta formuláře: TTOA) a z 5 na 7 bodů (varianta formuláře: PTON). Tyto 2 případy jsou jediné zaznamenané. Vzhledem k tomu, že se jedná data z vyloučené části vzorku, nejsou dále detailněji analyzována; beru je však v potaz v diskuzi.

sledujících očí se míra podvádění oproti kontrolním situacím sníží; že obdobný efekt na zaznamenanou míru podvádění bude možno sledovat při zapojení textu s prosociální tematikou či tematikou ostrakizace. Předpokládali jsme, že současné zapojení stimulu sledujících očí a textu s prosociální či ostrakizační tematikou dále efekt sledujících očí posílí. Tento experiment do určité míry navazuje na experiment Josrové (2017), a to především v tom smyslu, že jej rozšiřuje o stimul tematizující vyloučení ze sociální skupiny, ostrakizaci, a s výraznými modifikacemi jej přenáší do školního prostředí, pro nějž je koncept podvádění zcela jistě relevantním fenoménem.

Tématu „*watching eyes effect*“, tedy efektu sledujících očí, bylo v poslední době v literatuře věnováno signifikantní množství pozornosti. Přesto výsledky těchto studií nejsou vždy ve shodě, a tak lze usuzovat, že se nejedná o fenomén dostatečně vědecky prozkoumaný. Výsledek předkládaného výzkumu není výjimkou. Dear, Dutton a Foxová (2019) ve své metaanalýze 15 studií pracujících se stimulem sledujících očí upozorňují na to, že literatura, která se tímto tématem zabývá, se vyznačuje značnou diverzitou co do velikosti vzorku; studie často pracují jen s malými vzorky, odlišné výsledky autoři připisují též konkrétním kontextům a individuální odlišnostem, nejen chybnému měření.

Studie, na něž tento experiment přímo navazuje, vykazují výrazně odlišné výsledky. Konkrétně v experimentu Žihlaviníkové (2016) zaměřeném na efekt sledujících očí docházelo k podvádění v kontrolní skupině ve 38 % případů, a ve skupině participantů, kteří byli vystaveni efektu sledujících očí, tvořili podvádějící pouze 9 %. Josrová (2017) ve svém experimentu zapojuje navíc i proměnnou textu s prosociální tematikou a dosahuje signifikantně nižších procentuálních hodnot podvádění ve všech examinovaných skupinách než Žihlaviníková (2016), její výsledky však nejsou nulové jako v případě předkládaného experimentu. Z tohoto důvodu je třeba na tomto místě detailně diskutovat možná vysvětlení výsledku předkládaného experimentu vyznačujícího se nulovou mírou podvádění ve sledovaném momentě.

Skutečností, kterou je nutno reflektovat je, že učebna, která byla pro experiment využita, byla vybavena kamerovým systémem. Tato skutečnost byla bohužel zjištěna až ve chvíli, kdy jsme zahájili administraci experimentu. Participantů proto mohli mít pocit, že jsou sledováni, byť si funkčnosti systému (vzhledem k nevyužívanosti učebny) nejsme jisti. Ovšem i kdyby systém funkční byl, nebylo by vzhledem k anonymitě formulářů možné podvádějící studenty identifikovat. Nejedná se tedy tak o problém z hlediska etiky,

ale z pohledu možného vlivu na jednání účastníků experimentu. Pouhá přítomnost kamerového systému se totiž ukazuje jako faktor snižující výskyt zločinu – dle metaanalýzy Welsche a Farringtona (2009) činí rozdíl při užití kamer oproti kontrolním situacím 16 %. Tento efekt tedy není tak robustní, jaký reportují studie soustředěné na efekt sledujících očí (Dear, Dutton, & Fox, 2019), ale mohl míru podvádění ještě dále umocnit, respektive snížit. Při další aplikaci navrhovaného experimentu by tedy bylo nutné zajistit podmínky bez přítomnosti kamerového systému; pozornost bych navrhovala zaměřit též na užití počítačů bez webkamer (byť v našem případě jimi počítače vybaveny nebyly).

Dalším faktorem ovlivňujícím poslušnost participantů by mohly být přísné podmínky při testování na úrovni univerzity. Byť náš experiment probíhal v počítačové učebně, která by se dala označit jako výrazně zastaralá a jen velmi základně vybavená, mohlo být jednání subjektů v průběhu experimentu ovlivněno skutečností, že administrace počítačových testů (např. zápočtů apod.) běžně v rámci ČZU probíhá ve specializovaných, moderních testovacích centrech, kde je podvádění přísně kontrolováno (např. při vstupu do testovacího centra prochází studenti bezpečnostními rámy a odevzdávají veškerou elektroniku). Dále bylo zjištěno, že se v areálu školy vyskytuje plakátová kampaň odrazující studenty od podvádění. I tento fakt mohl mít vliv na poslušnost participantů.

V průběhu experimentu byly zaznamenány reakce participantů indikující jejich nespokojenost s nízkým dosaženým výsledkem a dále také negativní či údivné reakce na vysokou obtížnost otázek. Je možné, že jejich nevole k podvádění při zápisu dosaženého skóre mohla být způsobena tímto emočním naladěním, které způsobila vysoká obtížnost testu. Tato skutečnost mohla snížit jejich sebevědomí a znervóznit je. Mohli být ovlivněni úvahou, že jejich slabý výkon opravdu nezaslouží získání bonifikace (Schwartz, 1967). Zároveň je zde však teoreticky možný i vliv efektu vyčerpání ega, který by v situaci, kdy by byl test výrazně mentálně náročný, participanta po duševní stránce vyčerpával natolik, že by jeho sebekontrola a vůle byly v následujících okamžicích oslabeny, což by vedlo k vyšší míře přestupků (Baumeister, 2002).

Vraťme se v tuto chvíli ještě k výše zmíněné obvyklé reakci studentů, jež následovala poté, co se začali seznamovat s testem. Projevy negativního údivu nad obtížností zadání byly přítomny napříč vzorkem. Je možné, že tímto způsobem se etablovala skupinová norma, kdy za normální bylo považováno vnímat test jako velmi obtížný a tudíž dosahovat nízkého výsledku, čímž bylo dosažení nízkého skóre „schváleno“ jakožto skupinová norma a tudíž

se přiznání reálně dosaženého skóre v tomto světle mohlo stát prosociálním skutkem ve smyslu dodržení skupinové normy (Novotná, 2010). Uvažujme, že i avizovaná norma ve formě průměrného skóre (smyšlených 12,18 bodu) mohla v kombinaci s ohodnocením testu subjekty vést k jisté formě prosociálního jednání: participantů se mohli tím, že přiznali svá, nízká, skóre, snažit o snížení průměrného skóre a tím tak „pomoci“ studentům, kteří test budou psát po nich.

Oproti experimentu Žihlavníkové (2016) i Josrové (2017) nevystupoval v tomto předkládaném experimentu examinátor v roli kolegy-studenta a prosbu o účast v experimentu nepodkládal pomocí při výzkumu, který je součástí jeho diplomové práce. Takové jednání ze strany administrátora může vést k jeho identifikaci participantů jako člena „in-group“ sociální skupiny, což může participantů vést k pocitům empatie a k sympatizaci s ním, a tudíž jejich chování může být prosociálnější, tzn. šance, že budou participantů podvádět, se může snížit. Ukazuje se totiž, že k identifikaci osoby jako člena skupiny může docházet velmi snadno a rychle (Kouřilová, 2011). Této chyby jsme se tedy v tomto experimentu vyvarovali, jelikož administrátor experimentu nevystupoval v roli studenta, ale pracovníka instituce odlišné od ČZU a mimo úvodní instruktáže a zodpovídání případných dotazů ze strany participantů týkajících se postupu při vyplnění formulářů nenavazoval s participantů zcela žádný verbální kontakt; svým jednáním se nesnažil vzbudit žádné emoce, ani sympatie, ani antipatie.

Diskutabilní je ovšem osoba vyučujícího, který sice nebyl přímou součástí experimentální situace, ale jeho vliv vyloučit nelze, byť jsme se jej snažili eliminovat na co nejnižší možnou úroveň. Zapojení jeho osoby bylo nutné pouze z hlediska hodnověrnosti důvodu realizace experimentu v rámci výuky daného předmětu.

Z hlediska motivace se v experimentech Žihlavníkové (2016) a Josrové (2017) mohla zdát problematickou povaha a diverzita odměn, které byly participantům nabídnuty. Jednalo se totiž o sladkosti, cigarety a drobné předměty přibližně o stejné hodnotě, nicméně hodnota těchto odměn mohla být jednotlivými participantů percipována odlišně v závislosti na jejich preferencích. V případě předkládaného experimentu byla odměna jediná, pro všechny participantů stejná, a způsob a míra, jakou z ní participantů profitovali, byla pro všechny zúčastněné identická. Znamenala stejnou výhodu. Tuto bonifikaci, tedy „ulehčení od zápočtu“, jsme zvolili tak, aby byla pro participantů dostatečně lákavá a motivující, ale zároveň aby bylo v rámci možností vyučujícího tuto bonifikaci studentům skutečně

poskytnout. Je možné, že k výsledku experimentu přispělo to, že hodnota odměny nebyla studenty-participanty percipována jako tak lákavá, jak jsme předkládali, a tudíž že jejich motivace k jejímu dosažení, za pomoci podvádění, nebyla dostatečná.

Zároveň je zde ale možnost, snad méně pravděpodobná, která je v přímém rozporu s právě vysloveným tvrzením, byť výsledek obou dvou efektů by byl stejný, tedy nižší míra podvádění. Je totiž možné, že nabízená odměna, tedy bonifikace, byla naopak studenty-participanty vnímána jako velmi hodnotná. Pokud ji tak participant opravdu percipovali, mohl by se uplatnit výzkumem potvrzený fenomén, kdy se ukazuje jako snadnější provést drobný přestupek (např. krádež pouze malé věci). Subjekt, dopouštějící se přestupku, si v takovém případě daleko snáze pro sebe takový akt odůvodní; pokud by objektem přestupku byl předmět vyšší hodnoty, odůvodnění prohřešku se pro subjekt stává obtížnějším a projevuje se výraznější pocit viny, a tudíž se šance podvádění snižuje (Mazar & Ariely, 2006). Je tedy možné, že bylo pro participanty akceptovatelné podvádět subtilně, např. raděním si se spolužákem či vyhledáváním informací na internetu, ale přímé zalhání při zápisu dosaženého skóre již mohli ohodnotit jako závažný přestupek spojený s větším pocitem provinění.

Dva protikladné efekty též mohl způsobit fakt, že studentům-participantům byla přidělena identifikační čísla. Na jednu stranu výzkum prokázal, že po přidělení čísla nabývá subjekt většího pocitu anonymity. Jak například na mnohých případech demonstruje Zimbardo (2005), anonymitu lze identifikovat jako jeden ze spouštěčů nemorálního, neprosociálního chování. Anonymita odstraňuje sociální sebekontrolu jedince a může vést k impulsivnímu, agresivnímu či neobvyklému chování. Na straně druhé se však v tomto případě jednalo o jediný identifikátor, který byl o subjektech znám, bez něj by byli anonymní plně, je tedy diskutabilní, zda to, že byli participant anonymizováni pomocí přidělení náhodných čísel, jejich osobní pocit anonymity zvýšilo či snížilo.

Konečně důvodem, který byl identifikován jako jedna z nepravděpodobnějších příčin nulového výskytu podvádění, je fakt, že byl celý experiment prováděn v online podobě na počítačích. Nutno poznamenat, že toto technické řešení celý experiment výrazně facilitovalo a umožnilo využít mnohé výhody, kterých bychom při administraci experimentu v offline (tedy „papírové“) podobě nemohli využívat. Je možné, že (snad především vlivem návyku na obvyklé – přísné a kontrolované – podmínky testování na své univerzitě) měli participant pocit, že toho o nich „počítač ví víc, než si myslí“, že by se přeci jen jejich reálné

skóre dalo pomocí počítače zjistit atd.; byť námi užitým prostředím bylo designováno tak, aby vzbuzovalo dojem technické nepropracovanosti a anonymitu celé situace podpořilo. Ovšem ani vliv tohoto faktoru není bez diskuze. Mohl by se zde totiž uplatnit i tzv. disinhibiční efekt (Suler, 2004), ten by však celkově antisociální chování ještě více podpořil. Vybíral (2009, s. 275) jej definuje jako „*odložení zábran a skrupulí, ztrátu nebo překonání nespělosti, plachosti a ostychu, v krajních podobách může jít o obcházení tabu a zákazů, tedy o jistou odvážanost či nevázanost na normy, která může být až anomální*“. Tento efekt se typicky může týkat komunikace po sociálních sítích apod., lze však diskutovat jeho vztahy na celé online prostředí. Mezi faktory, tento efekt působící, patří právě anonymita, neviditelnost, asynchronicita, solipsistická introjekce, disociativní představivost a minimalizace autority (Suler, 2004).

Dalším možným vysvětlením vysoké míry poslušnosti participantů je možnost, že subjekty jednoduše nenapadlo, že v danou chvíli mohou podvádět. Je nutné ale poznamenat, že podvádění – transgrese – probíhala, ale nabývala jiných forem. V průběhu celého experimentu byly zaznamenány jiné formy porušení nastoleného pravidla (tedy zákazu vzájemně komunikovat či vyhledávat informace na internetu). Vzhledem k tomu, že k vyplnění celého „Formuláře č. 1 – Testu“, tedy po prvních 25 minut průběhu testování, bylo potřeba používat výhradně myš, ale byly velmi často slyšet stisky klávesnice, dá se předpokládat, že si subjekty během administrace testu vyhledávaly informace na internetu. Tomu nasvědčuje i zjištěné, poměrně alarmující, množství prohlížečů s vymazanými údaji o prohlížení (historie prohlížeče).

Možnost, že by participanté stimuly nezaznamenali ani na nevědomé úrovni, byla vzhledem k designu výzkumu a výraznosti stimulů, vyloučena: stimuly 1a, 1b a 1c byly součástí zadání testu a participant byl opakovaně vyzván, aby těmto textům věnoval pozornost, jelikož jejich znalost byla esenciální pro zodpovězení testových otázek.

U Stimulu č. 2 by se dalo teoreticky argumentovat, zda byl patřičně participanty percipován – jelikož byl umístěn v rámci reklamního banneru, nabízí se zde vliv efektu „*banner blindness*“, tedy bannerové slepoty (tendence uživatelů ignorovat reklamní plochy na webových stránkách). Ukazuje se však, že fenomén banner blindness neznamená, že by reklama nebyla zaznamenána: není pouze zaznamenána na vědomé úrovni; na nevědomé zaznamenána je a má nevědomý vliv na chování subjektu (Lee & Ahn, 2012). Též vzhledem ke svému umístění a vizuální výraznosti v rámci stránky, na níž byl umístěn (viz Příloha 7),

musel být Stimul č. 2 uživateli řádně zaznamenán. Domnívám se, že v porovnání s experimentem Josrové (2017) se podařilo stimul sledujících očí umístit na nápadné místo a zároveň jeho umístění ospravedlnit.

Dále je nutno poznamenat, že z reakcí participantů pilotní studie i samotného experimentu lze usuzovat, že k odhalení pravého účelu experimentu nedocházelo. Při sdělení pravého smyslu experimentu participantů opětovně vyjadřovali překvapení. Nic také nenavštěvovalo tomu, že by participantů tušili, že jim oznámený bodový výsledek testu neodpovídal skutečnosti.

Výše diskutované důvody pro povahu výsledku se bohužel zakládají pouze na výstupu experimentu, studiu literatury a kritickém zhodnocení výsledné situace. Cenným zdrojem informací, které by pomohly lépe osvětlit důvody vedoucí k dosaženému výsledku, by bylo provedení např. polostrukturovaných rozhovorů či dotazníkového šetření se studenty, kteří se experimentu zúčastnili. Tato možnost však byla ohodnocena jako eticky problematická a vzhledem k zapojení osoby vyučujícího by zde mohlo teoreticky docházet k podání lživých informací ze strany studentů ve snaze jevit se autoritě v pozitivním světle.

Vzhledem k výsledkům experimentu a výše nastíněným nedostatkům jeho designu, bylo a je autorčiným záměrem realizovat navazující studii, reflektující poznatky ze zde popsaného experimentu. Tato navazující studie nebyla do tohoto okamžiku realizována především z důvodu nenalezení dalších vyučujících mimo již využitě prostředí, kteří by byli ochotni kooperovat (tedy umožnit realizaci experimentu v rámci jejich výuky), což je pro provedení návazné fáze experimentu esenciální, jelikož by bylo žádoucí jej zopakovat s co nejmenším množstvím modifikací. V současné době byl připraven návrh navazujícího experimentu včetně materiálů. Hlavní modifikací oproti výše popsanému experimentu by se stalo jeho převedení do offline – „papírové“ podoby a využití prostor bez přítomnosti kamerového, ani jiného monitorovacího systému. Těž se nabízí změnit zaměření pozornosti na jiné momenty, při nichž k podvádění dochází, jelikož z našich dat vyplývá, že k podvádění docházelo, jen ne v okamžiku, který byl sledován: podvádění by se dalo u tohoto experimentu dále sledovat zapojením skriptu, který by sledoval, zda subjekt otevřel novou záložku v prohlížeči, procházením historie browseru apod., či sledováním komunikace mezi participanty.

ZÁVĚR

Tématem této bakalářské práce byl vliv prosociální a ostrakizační stimulace na upevnování vlivu implicitních reputačních stimulů. Za účelem naplnění stanovených cílů byla v části teoretické předestřena tematika prosociálního chování a mezilidské kooperace, byly představeny mechanismy a motivy, které kooperaci zapříčiňují, přičemž důraz byl kladen na mechanismus nepřímé reciprocitě a fungování reputace; dále byl popsán tzv. efekt sledujících očí, s nímž jsme pracovali v empirické části ve formě stimulu. V poslední části teoretické části byl představen dosavadní výzkum zaměřený na téma vlivu implicitních reputačních stimulů a vlivu prosociálních stimulů na prosociální či morální jednání. Věříme, že dílčí cíl, stanovený pro teoretickou část, byl splněn.

V praktické části byl představen realizovaný výzkum, jehož cílem bylo prozkoumat vliv prosociálního a ostrakizačního stimulu na upevnování efektu implicitních reputačních stimulů a jehož metodou se stal experiment. První dva z uvedených stimulů byly ve formě textu, stimulace pomocí posledního zmiňovaného stimulu probíhala vystavením subjektu obrázku sledujících očí. Při realizaci experimentu bylo vycházeno z předešlých, obdobných, realizovaných výzkumů, které přinesly nejasné výsledky, a tudíž bylo žádoucí je replikovat. Dalším markantním rozdílem pak bylo právě zapojení ostrakizačního stimulu, s nímž žádná jiná obdobná práce doposud neoperovala, pokud je známo. Jako relevantní též spatřujeme zasazení výzkumu do sféry vzdělávání, pro niž je tematika podvádění bezesporu relevantní. Autorka osobně prohlašuje, že byl výzkum na základě studia literatury pečlivě promyšlen a naplánován, důsledně konzultován, a realizován s důrazem na kvalitu provedení. Výsledkem byla nulová míra podvádění – transgrese – u všech pozorovaných skupin. Nepotvrdila se tedy ani jedna ze stanovených hypotéz. Důvody pro takový výsledek jsou důsledně diskutovány v závěru empirické části; nabízí se replikace experimentu s modifikacemi, které by mohly osvětlit povahu námi dosaženého výsledku.

SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

- Argile, M. (1994). *The Psychology of Interpersonal Behaviour*. London, England: Penguin Books.
- Ariely, D. (2008). *Jak drahé je zdarma?* Praha, Czechia: Práh.
- Ariely, D. (2009). *Our buggy moral code*. [Video file]. Retrieved from https://www.ted.com/talks/dan_ariely_on_our_buggy_moral_code#t-445234
- Ariely, D. (2012). *An Extreme Take on The Ten Commandments Experiment*. Retrieved from <http://danariely.com/2012/07/01/an-extreme-take-on-the-ten-commandments-experiment-2/>
- Aronson, E. (2012). *Tvor společenský*. Praha, Czechia: Wolters Kluwer.
- Bandura, A. (1969). Social-learning theory of identificatory processes. In D. Goslin (Ed.), *Handbook of socialization theory and research*, (pp. 213-262). Chicago, USA: Rand McNally.
- Bateson, M., Callow, L., Holmes, J. R., Redmond Roche, M. L., & Nettle, D. (2013). Do Images of 'Watching Eyes' Induce Behaviour That Is More Pro-Social or More Normative? A Field Experiment on Littering. *PLoS ONE* 8(12). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0082055>
- Bateson, M., Nettle, D., & Roberts, G. (2006). Cues of being watched enhance cooperation in a real-world setting. *Biology Letters*, 2(3), 412-414. <https://doi.org/10.1098/rsbl.2006.0509>
- Bateson, M., Robinson, R., Abayomi-Cole, T., Greenlees, J., O'Connor, A., & Nettle, D. (2015). Watching eyes on potential litter can reduce littering: evidence from two field experiments. *PeerJ*, 3, e1443. <https://doi.org/10.7717/peerj.1443>
- Batson, C. D. (1991). *The altruism question: Toward a social-psychological answer*. Hillsdale, USA: Lawrence Erlbaum.
- Baumeister, R. (2002). Ego Depletion and Self-Control Failure: An Energy Model of the Self's Executive Function. *Self and Identity*, 1, 129-136.
- Beekmans, J. [2012]. *10,000 Eyes*. Retrieved from <https://golfstromen.nl/werk/10000-eyes/>

- Bentin, S., Allison, T., Puce, A., Perez, E., & McCarthy, G. (1996). Electrophysiological Studies of Face Perception in Humans. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 8(6), 551-565.
- Brychová, K. (2017). *Vliv vizuálního podnětu na morální chování předškolních dětí* (Bachelor's Theses). Olomouc, Czechia: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Buchanan, A. & Powell, R. (2015). The Limits of Evolutionary Explanations of Morality and Their Implications for Moral Progress. *Ethics*, 126(1), 37-67.
- Cai, W., Huang, X., Wu, S., & Kou, Y. (2015). Dishonest behavior is not affected by an image of watching eyes. *Evolution and Human Behaviour*, 36(2), 110-116.
<https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2014.09.007>
- Chang, J. (2008). The Role of Anonymity in Deindividuated Behavior: A Comparison of Deindividuation Theory and the Social Identity Model of Deindividuation Effects (SIDE). *Undergraduate Journal of Baylor University*.
- Chase, I. D. (1980). Cooperative and Noncooperative Behavior in Animals. *The American Naturalist*, 115(6), 827-857.
- Cizek, G.J. (2003). *Detecting and Preventing Classroom Cheating*. Thousand Oaks, USA: Corwin Press.
- Damani, A. (2017). Mirrors could reduce stealing or dishonesty and could even be seen as a good alternative to video surveillance. Retrieved from
<https://blogs.economictimes.indiatimes.com/et-commentary/mirrors-could-reduce-stealing-or-dishonesty-and-could-even-be-seen-as-a-good-alternative-to-video-surveillance/>
- Davies, N. B., Krebs, J. R., & West, S. A. (2012). *An Introduction to Behavioural Ecology*. Chichester, England: John Wiley & Sons, Ltd.
- Dawkins, R. (1976). *The selfish gene*. Oxford, England: Oxford University Press.
- Dear, K., Dutton, K., & Fox, E. (2019). Do 'watching eyes' influence antisocial behavior? A systematic review & meta-analysis. *Evolution and Human Behavior*.
<https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2019.01.006>
- Ekström, M. (2012). Do watching eyes affect charitable giving? Evidence from a field experiment. *Experimental Economics*, 15(3), 530-546. <https://doi.org/10.1007/s10683-011-9312-6>

- Ezzedine, P., Heřmanský, P., Novotná, H., Seidlová, H., Šťovíčková, G., & Vaňková, M. (2010). E_Úvod do společenskovedních metod: *Etika výzkumu* [online]. Praha, Czechia: FHS UK. Retrieved from <http://moodle.fhs.cuni.cz/course/view.php?id=614>
- Fang, F. C., & Casadevall, A. (2013). Why We Cheat: Scientists are unraveling the causes of fraud and dishonesty and devising new strategies for rooting them out. *Scientific American Mind*, 31–37.
- Fathi, M., Bateson, M., & Nettle, D. (2014). Effects of watching eyes and norm cues on charitable giving in a surreptitious behavioral experiment. *Evolutionary psychology: an international journal of evolutionary approaches to psychology and behavior*, 12(5), 878–87.
- Ferjenčík, J. (2010). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: Jak zkoumat lidskou duši*. Praha, Czechia: Portál.
- Flanagan, P. (2013). *Crime... the answer's staring you in the face: The striking new police poster that has slashed thefts by up to 40 per cent*. Retrieved from <https://www.dailymail.co.uk/news/article-2334577/Crime--answers-staring-face-The-striking-new-police-poster-slashed-thefts-40-cent.html>
- Fraser, S. C. (1974). *Deindividuation: Effects of anonymity on aggression in children* (Unpublished Report). Los Angeles, USA: University of Southern California.
- Gino, F., & Mogilner, C. (2014). Time, Money, and Morality. *Psychological Science*, 25(2), 414–421. <https://doi.org/10.1177/0956797613506438>
- Haley, K., & Fessler, D. (2005). Nobody's watching?: Subtle cues affect generosity in an anonymous economic game. *Evolution and Human Behavior*, 26(3), 245–256. <https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2005.01.002>
- Haxby, J. V., Hoffman, E. A., & Gobbini, M. I. (2000). The distributed human neural system for face perception. *Trends in Cognitive Sciences*, 4(6), 223–233. [https://doi.org/10.1016/S1364-6613\(00\)01482-0](https://doi.org/10.1016/S1364-6613(00)01482-0)
- Hayes, N. (1998). *Základy sociální psychologie*. Praha, Czechia: Portál.
- Hájková, M. (2017). *Vliv vizuálního stimulu na řešení morálních situací u studentů vysokých škol* (Bachelor's Theses). Olomouc, Czechia: Univerzita Palackého v Olomouci.

- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha, Czechia: Portál.
- HM Government (2017). *Litter Strategy for England: April 2017*. Retrieved from <https://www.gov.uk/government/publications/litter-strategy-for-england>
- Josrová, K. (2017). *Influence of social and prosocial cues on dishonesty* (Bachelor's theses). Olomouc, Czechia: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Kahneman, D. (2012). *Myšlení: rychlé a pomalé*. Brno, Czechia: Jan Melvil Publishing.
- Kassin, S., Fein, S., & Markus, H. R. (2010). *Social Psychology*. Belmont, USA: Cengage.
- Kerber, K. W. (1984). The perception of nonemergency helping situations: Costs, rewards, and the altruistic personality. *Journal of Personality*, 52(2), 177-187.
- Kline, R., Bankert, A., Levitan, L., & Kraft, P. W. (2017). Personality and Prosocial Behavior: A Multilevel Meta-Analysis. *Political Science Research and Methods*, 7(1), 125-142.
- Koukolík, F. (2016). *Sociální mozek*. Praha, Czechia: Karolinum.
- Kouřilová, S. (2011). Jedinec v meziskupinových vztazích: Od sociální kategorizace k předsudkům. *Československá psychologie*, 55, 12–24.
- Lee, J., & Ahn, J. H. (2012). Attention to banner ads and their effectiveness: An eye-tracking approach. *International Journal of Electronic Commerce*, 17(1), 119-137.
- Mareš, J.; & Křivohlavý, J. (1995). *Komunikace ve škole*. Brno, Czechia: Masarykova univerzita.
- Mazar, N., Amir, O., & Ariely, D. (2005). *(Dis)Honesty: a combination of internal and external rewards* (Working paper). Massachusetts, USA: Sloan School of Management, Massachusetts Institute of Technology.
- Mazar, N., Amir, O., & Ariely, D. (2008). The Dishonesty of Honest People: A Theory of Self-Concept Maintenance. *Journal of Marketing Research*, 45(6), 633-644. <https://doi.org/10.1509/jmkr.45.6.633>
- Mazar, N., & Ariely, D. (2006). Dishonesty in Everyday Life and Its Policy Implications. *Journal of Public Policy & Marketing*, 25(1), 117–126. <https://doi.org/10.1509/jppm.25.1.117>

- Mellis, A. P., & Semmann, D. (2010). How is human cooperation different? *Philosophical Transactions B*, 365(1553), 2663–2674. <https://doi.org/10.1098/rstb.2010.0157>
- Nettle, D., Cronin, K. A., & Bateson, M. (2013). Responses of chimpanzees to cues of conspecific observation. *Animal Behaviour*, 86(3), 595-602.
<https://doi.org/10.1016/j.anbehav.2013.06.015>
- Nettle, D., Nott, K., & Bateson, M. (2012). ‘Cycle Thieves, We Are Watching You’: Impact of a Simple Signage Intervention against Bicycle 7(12).
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0051738>
- Niwa, Y., Hiraishi, K., & Oda, R. (2011). A mirror has no effect on giving in the dictator game. *Letters on Evolutionary Behavioral Science*, 2(1).
<https://doi.org/10.5178/lebs.2011.13>
- Novotná, E. (2010). *Sociologie sociálních skupin*. Praha, Czechia: Grada.
- Nowak, M. A. (2006). Five Rules for the Evolution of Cooperation. *Science*, 314(5805), 1560-1563. <https://doi.org/10.1126/science.1133755>
- Nowak, M. A. (2012). Why we help. *Scientific American*, 307(1), 34-39.
- Oda, R., Niwa, Y., Honma, A., & Hiraishi, K. (2011). An eye-like painting enhances the expectation of a good reputation. *Evolution and Human Behaviour*, 32(3), 166-171.
<https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2010.11.002>
- Sentyrz, S. M., & Bushman, B. J. (1998). Mirror, mirror on the wall, who’s the thinnest one of all? Effects of self-awareness on consumption of full-fat, reduced-fat, and no-fat products. *Journal of Applied Psychology*, 83(6), 944–949. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.83.6.944>
- Schwartz, B. (1967). The social psychology of the gift. *American Journal of Sociology*, 73(1), 1-11.
- Smith, S. S., & Richardson, D. (1983). Amelioration of deception and harm in psychological research: The important role of debriefing. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(5), 1075.
- Sparks, A., & Barclay, P. (2013). Eye images increase generosity, but not for long: The limited effect of a false cue. *Evolution and Human Behavior*, 34(5), 317-322.

<https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2013.05.001>

Suler, J. (2004). The Online Disinhibition Effect. *CyberPsychology & Behavior*, 7(3), 321–326. <https://doi.org/10.1089/1094931041291295>

Van Vugt, M., Roberts, G., & Hardy, C. (2005). Competitive Altruism: Development of Reputation-based Cooperation in Groups. In R. Dunbar, L. Barrett, *Handbook of Evolutionary Psychology* (pp. 1-28). Oxford, England: Oxford University Press.

Verschuere, B., Meijer, E. H., Jim, A., Hoogesteyn, K., Orthey, R., McCarthy, R. J., ... Yıldız, E. (2018). Registered Replication Report on Mazar, Amir, and Ariely (2008). *Advances in Methods and Practices in Psychological Science*, 1(3), 299–317. <https://doi.org/10.1177/2515245918781032>

Vybíral, Z. (2009). *Psychologie komunikace*. Praha, Czechia: Portál.

Výrost, J. & Slaměník, I. (2008). *Sociální psychologie*. Praha, Czechia: Grada.

Zimbardo, P. G. (1969). The human choice: Individuation, reason, and order versus deindividuation, impulse, and chaos. *Nebraska Symposium on Motivation*, 17, 237-307.

Zimbardo, P. (2005). *Moc a zlo*. Praha, Czechia: Nadace Dagmar a Václava Havlových VIZE 97.

Zimbardo, P. (2014). *Luciferův efekt*. Praha, Czechia: Academia.

Žihlavníková, R. (2013). „*Ja som predsa dobrý človek!*” - *Vplyv objektívneho sebauvedomovania na morálne rozhodovanie* (Unpublished paper). Olomouc, Czechia: Univerzita Palackého v Olomouci.

Žihlavníková, R. (2016). *Mind your reputation* (Master's theses). Olomouc, Czechia: Univerzita Palackého v Olomouci.

Willerton, J. (2012). *Psychologie mezilidských vztahů*. Praha, Czechia: Grada.

Williams, K. D., & Nida, S. A. (2011). Ostracism: Consequences and Coping. *Current Directions in Psychological Science*, 20(2), 71-75. <https://doi.org/10.1177/0963721411402480>

Wispé, L. G. (1972). Positive Forms of Social Behavior: An Overview. *Journal of Social Issues*, 28(3).

Welsh, B. C., & Farrington, D. P. (2009, December). Public area CCTV and crime prevention: An updated systematic review and meta-analysis. *Justice Quarterly*.
<https://doi.org/10.1080/07418820802506206>

Wright, R. (2009). *The evolution of compassion*. [Video file]. Retrieved from
http://www.ted.com/talks/robert_wright_the_evolution_of_compassion.html

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Pilotní fáze experimentu.....	35
Tabulka č. 2: Vzorek	39
Tabulka č. 3: Prezentace výstupů výzkumu	43

PŘÍLOHY

Příloha 1: Stimul 1a – Kontrolní text a příslušné testové otázky

Příloha 2: Stimul 1b – Text s prosociální tematikou a příslušné otázky

Příloha 3: Stimul 1c – Text s tematikou ostrakizace a příslušné otázky

Příloha 4: Správná řešení testových otázek

Příloha 5: Stimul 2 – Reklamní banner s vyobrazením sledujících očí

Příloha 6: Reklamní banner bez vyobrazení sledujících očí

Příloha 7: Umístění Stimulu 2 v rámci stránky pro zápis skóre

Příloha 8: Graf jazykového IQ

Příloha 1: Stimul 1a – Kontrolní text a příslušné testové otázky

<p>Vzal jsem konvici, dal jsem vařit vodu do rychlovarky a mezitím jsem si připravil další ingredience. Neměl jsem moc místa na kuchyňské lince, takže jsem nejdřív ze všeho musel strávit pár minut přeskládáním hrnců, aby se vešly do skříňky. Nakonec se povedlo, ale zapomněl jsem, že musím použít ještě jeden hrnec, tak jsem ho musel vyndat, nalil jsem vodu a čekal, než se začne vařit. Začal jsem krájet mrkev, uvědomil si, že potřebuji ještě další hrnec, ale to je pro mě typické, takže jsem zase musel vyhrabat další. Podařilo se, opět jsem postavil vodu na vaření a pokračoval v krájení mrkve.</p> <p>Za chvíli jsem byl hotov, tak jsem se mohl pustit do brambor. Pochopitelně jsem zapomněl pustit další sporák, ale naštěstí jsem měl dost času a stejně si to nejspíš budu ohřívat až pak. Dovařil jsem brambory a dal je z plotny. Ochutnal jsem je a ... no na sůl jsem samozřejmě zapomněl. Sice to působí, že jsem od přírody zapomnětlivý, ale tak to opravdu není – jenom k tomu mám prostě někdy tendence, když mám na věci dost času.</p> <p>Když jsem pak usoudil, že už je ta mrkev dostatečně uvařená, sundal jsem hrnec z plotny a pustil se do jídla. Na to, že jsem</p>	<p>Cogí el hervidor, puse a hervir agua y entretanto preparé otros ingredientes. No tenía mucho espacio en la cocina integral, así que, antes de nada, tuve que pasar unos minutos arreglando las ollas para que cupieran en el armario. Eventualmente lo conseguí, pero olvidé usar una olla más, así que tuve que sacarla, vertí agua y esperé a que empezara a cocinar. Comencé a cortar la zanahoria, me di cuenta de que necesitaba otra olla, pero eso es lo típico en mi caso, y por lo tanto tuve que sacar a la superficie otra. Lo logré y, de nuevo, puse agua a hervir y continué cortando la zanahoria.</p> <p>Después de un ratito terminé para empezar a cocinar las patatas. Por supuesto, me olvidé de encender el fogón, pero, afortunadamente, tuve mucho tiempo, y probablemente lo todo voy a calentar después. Cociné las patatas y las probé y ... claro que me olvidé de salpicarlas con sal. Parece que soy despistado por naturaleza, pero, realmente, no es así - solo tengo una tendencia a hacerlo cuando haya tiempo suficiente para hacer las cosas.</p> <p>Cuando deduje que la zanahoria se había cocinado lo suficiente, retiré la olla de la lumbre y comencé a comer. No ha estado</p>
---	--

kuchař-začátečník, to docela ušlo. Poklidil jsem v kuchyni a spokojeně zalezl na pohovku v obýváku.	mal dado que soy cocinero-principiante. Ordené la cocina y me senté para descansar, todo satisfecho, en el sofá de la sala de estar.
---	--

1. Ve španělském textu se používá několik minulých časů. Kolik celkem?
 - a. 1
 - b. 2
 - c. 3
 - d. 4
 - e. 5

2. Pokud víte, že pro španělská augmentativa (slova zveličelá, v češtině např. chlap > chlapák) jsou typické sufixy -ón, -azo, -ote, -achón, -ejón, -errón, -erón, -etón, -atón, najděte český překlad toho, které se objevuje v textu.
 - a. sporák
 - b. konvice
 - c. linka
 - d. obýván
 - e. sůl

3. Určete správně dvojici sloves tranzitivní, vyžadující předmět (v češtině např. vidět), a intranzitivní, nevyžadující předmět (v češtině např. běhat). Všechna níže vypsána slovesa jsou dohledatelná v textu. Zde uvádíme jejich infinitivy.
 - a. DEDUCIR-COMENZAR
 - b. PARECER-ENCENDER
 - c. LOGRAR-CABER
 - d. OLVIDAR-ESTAR
 - e. TENER-DESCANSAR

4. Obsahuje zvýrazněné souvětí v prvním odstavci nějakou slovesnou perifrázi neboli spojení slovesa pomocného a slovesa plnovýznamového?
 - a. ano
 - b. ne

5. Slovo *zanahoria* ve zvýrazněném souvětí v prvním odstavci se také používá v Argentině, Chile a Uruguayi s přeneseným významem *hlupák, jednoduchý člověk*. Jedná se o:
- vulgarismus
 - slang
 - dysfemismus
 - knižní výraz
 - eufemismus
6. Obrat *zase jsem musel vyhrabat další* ve zvýrazněné větě je:
- metafora
 - synekdocha
 - metonymie
 - hyperbola
 - alegorie
7. Ve zvýrazněné větě se objevuje slovo *olla*. Které z následujících slov je v češtině jeho hyperonymem?
- kuchyně
 - dům
 - vybavení bytu
 - nádobí
 - vaření
8. Pokud je zvýrazněné souvětí složeno ze 4 vět hlavních, jaké jsou mezi nimi významové poměry?
- jedná se pouze o věty vedlejší
 - poměry slučovací a stupňovací
 - poměry slučovací, odporovací a důsledkový
 - poměry slučovací, odporovací a příčinný
 - pouze poměry slučovací

9. Jak by se tento vztah zapsal pomocí symbolů?
- a. $V1 + V2 + V3 \times V4$
 - b. $V1 + V2 \times V3 \leq V4$
 - c. $V1 - V2 + V3 + V4$
 - d. $V1 + V2 + V3 + V4$
 - e. $V1 + V2 \times V3 \Rightarrow V4$
10. V textu vyhledejte často se opakující podřadící spojku účinkovou a určete správně její překlad do španělštiny
- a. así que
 - b. por supuesto
 - c. de nuevo
 - d. para que
 - e. mientras que
11. Je v textu vyjádřeno plusquamperfektum, tzn. předminulý čas?
- a. ano
 - b. ne
12. Český výraz *pustil jsem se do jídla* v posledním odstavci je ve španělštině vyjádřen perifrází neboli spojením slovesa pomocného a slovesa plnovýznamového s významem (ingresivnost = počátek; durativnost = trvání; terminativost = ukončení):
- a. přerušované ingresivnosti
 - b. retrospektivní durativnosti
 - c. postupné terminativnosti
 - d. iniciální ingresivnosti
 - e. rovnoměrné durativnosti
13. Hyponymum slova *sala de estar* v posledním odstavci textu není:
- a. zahrada
 - b. okno
 - c. zed'
 - d. pohovka
 - e. televize

14. Jaký je v textu vypravěč podle narativní roviny a vztahu k příběhu, přičemž víte, že extradiegetický je vševědoucí, intradiegetický postavou v příběhu, homodiegetický neúčinkuje ve vyprávěném příběhu a heterodiegetický vystupuje v příběhu jako protagonista nebo svědek?
- a. extra a homodiegetický
 - b. intra a homodiegetický
 - c. extra a heterodiegetický
 - d. intra a heterodiegetický
15. Co postava v textu evidentně připravuje?
- a. polévku
 - b. dezert
 - c. kaši
 - d. omáčku
 - e. nelze určit

Příloha 2: Stimul 1b – Text s prosociální tematikou a příslušné otázky

<p>Martin se vryl do paměti všem, kdo ho kdy poznali. Měl pořád úsměv na tváři, byl věčný optimista. Měl rád lidi a lidi měli rádi jeho. Když s ním člověk zabředl do soukromého rozhovoru a třeba povyprávěl o svých těžkostech, Martin vždy našel slova podpory a v jeho přítomnosti bylo člověku tak nějak lehčeji a veseleji. Právě to na něm jeho přátelé oceňovali.</p> <p>V práci se mu dařilo, pracoval jako elektrikář a vedl, jak se říká, „spokojený spořádaný život“. Když byl někdo v nouzi a potřeboval třeba někde přespat nebo půjčit, dvakrát neváhal a pomohl.</p> <p>Bohužel nedávno Martin vážně onemocněl. Léčba byla zdlouhavá a nákladná. Byl na tom opravdu špatně, dlouhou dobu byl hodně zesláblý i na to vést nějaké konverzace. Aniž by po kom co chtěl, přátelé ho chodili navštěvovat, uvařili mu, poklidili a postarali se. Ale to nebylo zdaleka všechno!</p>	<p>Martín estaba en la memoria de quienes lo habían conocido. Siempre sonriendo, era un optimista eterno. Le gustaba la gente y a la gente les gustaba él. Cuando uno entablaba una conversación privada con él y hablaba sobre sus propias dificultades, Martín siempre encontraba palabras de apoyo, y en su presencia uno se sentía un poco más relajado y alegre. Esto era lo que sus amigos más apreciaban.</p> <p>Siempre era un buen profesional, trabajando como electricista y, como se dice, llevaba una "vida feliz y decente". Cuando uno se veía en apuros y necesitaba pernoctar en algún lugar o pedir dinero prestado, no vacilaba nada y le ayudaba.</p> <p>Desafortunadamente, hace poco Martín se puso gravemente enfermo. El tratamiento fue largo y costoso. Estuvo realmente enfermo y débil y por eso, durante mucho tiempo, no podía ni hablar con nadie. Sin requerirlo, sus amigos iban a verlo, cocinaban, limpiaban y lo cuidaban. ¡Pero había mucho más!</p>
--	--

<p>Založili sbírku na jeho účet – několik desítek známých se složilo, přidala se koruna ke koruně a během pár týdnů shromáždili peníze nejen na zaplacení léků, ale i pokrytí životních nákladů a ještě na rok dopředu. Opravdu mu to moc pomohlo, soudržnost lidí kolem něj ho uchránila před problémy, když byl na všechno sám. Když jsem se o tom dozvěděl, zarmoutilo mě, že onemocněl, ale byl jsem rád, že už je na tom lépe a musím přiznat, že reakce ostatních mě vůbec nepřekvapila. Vypadalo to asi na půlroční rekonvalescenci, ale nakonec jste ho mohli vidět už za čtvrt roku jak běhá a opravuje kdejaké vedení. Mám za to, že tomu dost napomohlo, jaké se mu dostalo podpory od okolí. Když člověk není v nouzi sám, hned zvládá všechno líp.</p>	<p>Iniciaron una colecta en su nombre: varias docenas de familiares se juntaron, corona a corona y, en pocas semanas, reunieron dinero no solo para pagar los medicamentos, sino también para cubrir sus costos de vida hasta ahora y para el año siguiente también. Esto realmente le ayudó muchísimo, la cohesión de la gente a su alrededor lo salvó de los problemas cuando se encontraba solo. Cuando me enteré, me entristeció que estuviera enfermo, pero luego me alegré de que estuviera mejor, y tengo que admitir que la reacción de los demás no me sorprendió en absoluto. Amenazaba una convalecencia de medio año, pero al final, tres meses después, podía correr y reparaba cualquier tendido eléctrico. Creo que le ayudó sobretodo el apoyo del vecindario. Cuando uno no se halla abandonado en apuros y tiene otros a su lado, puede superar problemas aún mejor.</p>
--	---

1. Ve španělském textu se používá několik minulých časů. Kolik celkem?
- 1
 - 2
 - 3
 - 4
 - 5

2. Superlativ absolutní neboli elativ vyjadřuje velkou míru nějaké vlastnosti a jednou se také objevuje v textu. Je pro něj typický sufix *ísimo/a*. Jaký by byl jeho nejvhodnější překlad v kontextu věty, ve které se nachází?
- velmi
 - velmi mnoho
 - moc
 - strašně moc
 - převelice
3. Výraz *pridala se koruna ke koruně* je krom personifikace i jistý druh metafor. Jaký?
- antonómázie
 - hyperbola
 - synekdocha
 - litotes
 - ironie
4. Španělský výraz pro rekonvalescenci neobsahuje prefix *re-*. To proto, že zaujímá má funkci:
- zdůraznění významu
 - opakování významu
 - zjemnění významu
 - tvoření slangových výrazů
 - aliterační
5. Určete česká antonyma adjektiv ve zvýrazněné větě, která je součástí třetího odstavce.
- váhavý a mastný
 - rozvláčný a za babku
 - okamžitý a drahý
 - rychlý a laciný
 - svižný a levný

6. V textu se často objevuje španělská podřadící spojka *cuando*. Jaké dva druhy věty vedlejší spojuje s větou hlavní?
- časovou a podmínkovou
 - předmětnou a podmínkovou
 - časovou a předmětnou
 - podmínkovou a podmětnou
 - podmětnou a časovou
7. Pokud je zvýrazněné souvětí v posledním odstavci složeno ze 3 vět hlavních, jaké jsou mezi nimi významové poměry?
- odporovací a slučovací
 - odporovací a stupňovací
 - slučovací a stupňovací
 - stupňovací a slučovací
 - nejedná se o 3 věty hlavní
8. Jak by se tento vztah zapsal pomocí symbolů?
- $V1 - V2 + V3$
 - $V1 \times V2 \Rightarrow V3$
 - $V1 - V2 \Rightarrow V3$
 - $V1 \times V2 + V3$
 - nejedná se o 3 věty hlavní
9. Je v textu vyjádřeno plusquamperfektum, tzv. předminulý čas?
- ano
 - ne
10. Hyperonymum španělského slova *vecindario* v češtině není:
- město
 - stát
 - čtvrť
 - vesnice
 - okres

11. Hyponymum španělského slova *tratamiento* v češtině je:
- injekce
 - účty
 - nemocnice
 - postel
 - pohřeb
12. Jaký je v textu vypravěč podle narativní roviny a vztahu k příběhu, přičemž víte, že extradiegetický je vševědoucí, intradiegetický postavou v příběhu, homodiegetický neúčinkuje ve vyprávěném příběhu a heterodiegetický vystupuje v příběhu jako protagonista nebo svědek?
- extra a homodiegetický
 - intra a homodiegetický
 - extra a heterodiegetický
 - intra a heterodiegetický
13. Obsahuje zvýrazněné souvětí v posledním odstavci nějakou slovesnou perifrázi neboli spojení slovesa pomocného a slovesa plnovýznamového?
- ano
 - ne
14. Ve zvýrazněném souvětí ve třetím odstavci se v češtině mísí z hlediska vidu slovesa dokonavá i nedokonavá. Je tomu tak i ve španělštině?
- ano
 - ne
15. Jakou nemocí si Martin podle textu prošel?
- rakovinou
 - šedým zákalem
 - mrtvicí
 - infarktem
 - nelze určit

Příloha 3: Stimul 1c – Text s tematikou ostrakizace a příslušné otázky

<p>A o Standovi jsem vám už vyprávěl? Byl to docela fajn kluk, ale už odmala to byl takový grázlík a podvodníček. Švindloval u písemek, sousedům trhal přes plot hrušky, párkrát v hračkářství ukradl autíčko. Však to znáte, takové ty běžné klukoviny, všichni jsme je aspoň jednou udělali, a kdo říká, že ne, tak lže.</p> <p>Já, Standa, Honza a Petr jsme byli skvělá parta celou základku, a pak i na střední. Trávili jsme spolu spoustu času. Byli jsme fakt nerozluční kamarádi. Rád na to vzpomínám.</p> <p>No a po maturitě jsme šli všichni na vejšku, teda kromě nechytřejho Standy. Taky jsme chodili na brigády a snažili se naučit se něco pro život, ale Standa tak nějak zůstal tam, kde byl. Zůstal bydlet u rodičů, za vzděláním a kariérou se nijak nehnal. S klukama jsme si mysleli, že je to jen otázka času, kdy se trochu vzhopí, ale to se nestalo ani po pár letech. Z kradení hrušek sousedům se stalo kradení peněženek. Pak si od nás začal půjčovat peníze, ale nikdy je nevracel. Do práce nechodil, pořád jen hledal příležitosti, jak něco nebo někoho ošidit a snadno se</p>	<p>¿Y ya os he hablado de Estanislao? Era un buen chico, pero, desde pequeño, era algo golfo y trapacero. Hacía trampas durante las pruebas, cogía peras de los vecinos por el alambrado, un par de veces robó audífonos en la tienda de juguetes. Ya sabéis, esas travesuras de muchachos, todos lo hemos hecho al menos una vez, y quien dice que no, está mintiendo.</p> <p>Yo, Estanislao, Juan y Pedro éramos muy amigos en la primaria, y luego, en la secundaria también. Pasábamos mucho tiempo juntos. Éramos realmente amigos inseparables. Me gusta recordarlo.</p> <p>Bueno, y después de la graduación, todos fuimos a la universidad, excepto el bobo Estanislao. También teníamos trabajos temporales y de verano e intentábamos aprender algo para la vida, pero Estanislao de alguna manera se quedó donde estaba. Seguía viviendo con sus padres, no se interesaba ni por la educación ni por la carrera. Pensamos que era solo una cuestión de tiempo que se animara, pero no sucedió nada ni después de unos años. El robo de peras de los vecinos pasó a ser el robo de carteras. Luego comenzó a pedir dinero prestado a nosotros, pero</p>
--	--

<p>obohatit. Asi to nikdy nemyslel zle, ale nemohl si pomoci. Později se k tomu ještě přidalo hraní automatů a sázení, a pak jednou, když jeho starí rodiče přišli na to, že jim ukradl skoro všechny jejich naspořené peníze, ho vyhodili z domu a přerušili s ním veškerý kontakt. Musel jít bydlet někde na ubytovnu, nic neměl. My už jsme s ním taky nic nechtěli mít, tohle bylo příliš. Hodně špatně to nesl, hlavně proto, že se k němu všichni, které měl rád, otočili zády.</p> <p>Teď už jsem o Standovi už asi pět let neslyšel. Naposled jsem zaslechl od Petra, že ho viděl u azylového domu, prý nevypadal moc dobře. Sice mě to celé dost mrzí, protože jsme bývali fakt dobří kamarádi, ale na druhou stranu tohle je opravdu typ člověka, kterého není dobré mít okolo sebe.</p>	<p>nunca lo devolvió. No trabajaba, solo buscaba oportunidades para engañar a los otros y enriquecerse fácilmente. Tal vez no lo hiciera con malas intenciones, pero no podía evitarlo. Más tarde, empezó a jugar a las máquinas tragamonedas y a apostar en la lotería, y luego, cuando sus viejos padres descubrieron que les había robado casi todo el dinero ahorrado, lo echaron de la casa y cortaron todo contacto con él. Tuvo que ir a vivir a un albergue, no tenía otra opción. Tampoco queríamos tener algo que ver con él, aquello fue demasiado. El pobre hombre lo llevaba mal, sobre todo porque todos los que le gustaban le habían dado la espalda.</p> <p>No he oído hablar de Estanislao desde hace unos cinco años. La última vez fue cuando escuché de Pedro que lo había visto en una casa de acogida. Según dice, no tenía buen aspecto. La verdad es que lamento todo lo que pasó porque éramos muy buenos amigos, pero, por otro lado, no es nada recomendable tener este tipo de persona cerca.</p>
--	--

1. Ve španělském textu se používá několik minulých časů. Kolik celkem?
- 1
 - 2
 - 3
 - 4
 - 5

2. Slovo *trapacero* v prvním odstavci je v češtině přeloženo jako deminutivum (zdrobnělina) a jedná se o:
- vulgarismus
 - slang
 - dysfemismus
 - knižní výraz
 - eufemismus
3. Slovo *golfo* v prvním odstavci nese ještě jeden význam, a to *záliv* nebo *zátoka*. Jedná se tedy o:
- homonymii
 - mnohoznačnost
 - polysémii
 - homofonii
 - monosémii
4. Pokud je v prvním odstavci slovo *autíčko* deminutivum, jak bude vypadat jeho augmentativum?
- aut'ák
 - kára
 - vehikl
 - vůz
 - bourák
5. V českém překladu jména *Standa* se objevuje takzvané protetické E, které je typické pro západorománské jazyky. Čeština má také jedno známe protetické písmeno. Které?
- S
 - O
 - V
 - P
 - K

6. Zvýrazněná vazba v českém třetím odstavci *tohle bylo příliš* je i ve španělštině vyjádřena:
- epiforou
 - elipsou
 - palindromem
 - inverzí
 - gradací
7. Poslední souvětí v textu je složeno z dvou vět hlavních a dvou vět vedlejších. O jaké věty vedlejší se jedná?
- předmětná a podmětná
 - přívlastková a důsledková
 - podmětná a příčinná
 - přívlastková a příčinná
 - předmětná a přívlastková
8. Je v textu vyjádřeno plusquamperfektum, tzv. předminulý čas?
- ano
 - ne
9. Hyperonymum španělského slova *secundaria* v češtině není:
- škola
 - vzdělání
 - vysoká škola
 - budova
 - učení
10. Hyponymum španělského slova *espalda* v češtině je:
- obratle
 - tělo
 - svaly
 - kosti
 - krev

11. Jaký je v textu vypravěč podle narativní roviny a vztahu k příběhu, přičemž víte, že extradiegetický je vševědoucí, intradiegetický postavou v příběhu, homodiegetický neúčinkuje ve vyprávěném příběhu a heterodiegetický vystupuje v příběhu jako protagonista nebo svědek?
- extra a homodiegetický
 - intra a homodiegetický
 - extra a heterodiegetický
 - intra a heterodiegetický
12. V textu vyhledejte často se opakující souřadící spojku vyjadřující poměry odporovací a stupňovací a určete správně její překlad do španělštiny
- pero
 - que
 - solo
 - ni
 - luego
13. Obsahuje zvýrazněné souvětí v prvním odstavci nějakou slovesnou perifrázi neboli spojení slovesa pomocného a slovesa plnovýznamového?
- ano
 - ne
14. Španělský výraz *bobo* je do češtiny přeložen jako *nechytrý*. Jedná se o:
- eufemismus
 - hyperbolu
 - litotes
 - ironii
 - parafrázi
15. Z textu vyplývá, že Standa je:
- závislý na drogách
 - závislý na alkoholu
 - bezdomovec
 - zadlužený
 - žádná odpověď není správná

Příloha 4: Správná řešení testových otázek

Správné odpovědi k otázkám příslušným ke Stimulu 1a (kontrolnímu textu):

1D, 2A, 3E, 4A, 5B, 6A, 7D, 8C, 9E, 10A, 11A, 12D, 13A, 14B, 15E

Správné odpovědi k otázkám příslušným ke Stimulu 1b (textu s prosociální tematikou):

1B, 2E, 3C, 4B, 5D, 6A, 7A, 8D, 9B, 10C, 11A, 12A, 13B, 14B, 15E

Správné odpovědi k otázkám příslušným ke Stimulu 1c (textu s tematikou ostrakizace):

1D, 2E, 3A, 4A, 5C, 6B, 7D, 8A, 9C, 10A, 11D, 12A, 13A, 14C, 15E

Příloha 5: Stimul 2 – Reklamní banner s vyobrazením sledujících očí

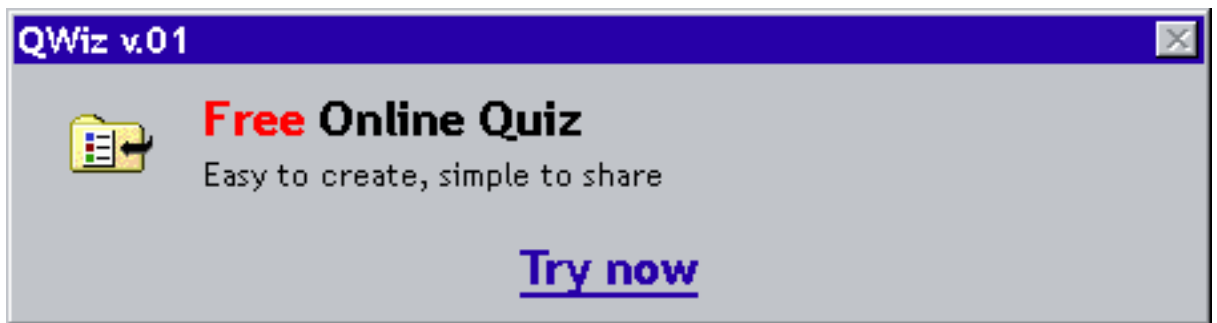
Obrázek 1: Stimul 2 – Reklamní banner s vyobrazením sledujících očí

Zdroj: autorka

Příloha 6: Reklamní banner bez vyobrazení sledujících očí

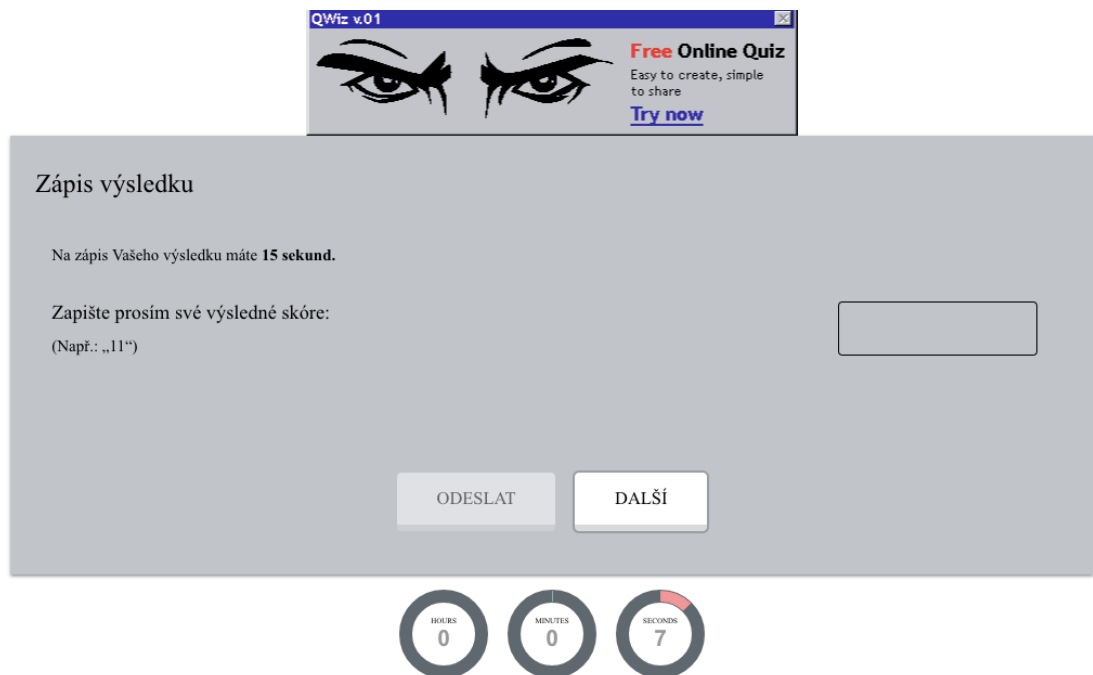
Obrázek 2: Reklamní banner bez vyobrazení sledujících očí

Zdroj: autorka

Příloha 7: Umístění Stimulu 2 v rámci stránky pro zápis skóre

Obrázek 3: Umístění Stimulu 2 v rámci stránky pro zápis skóre

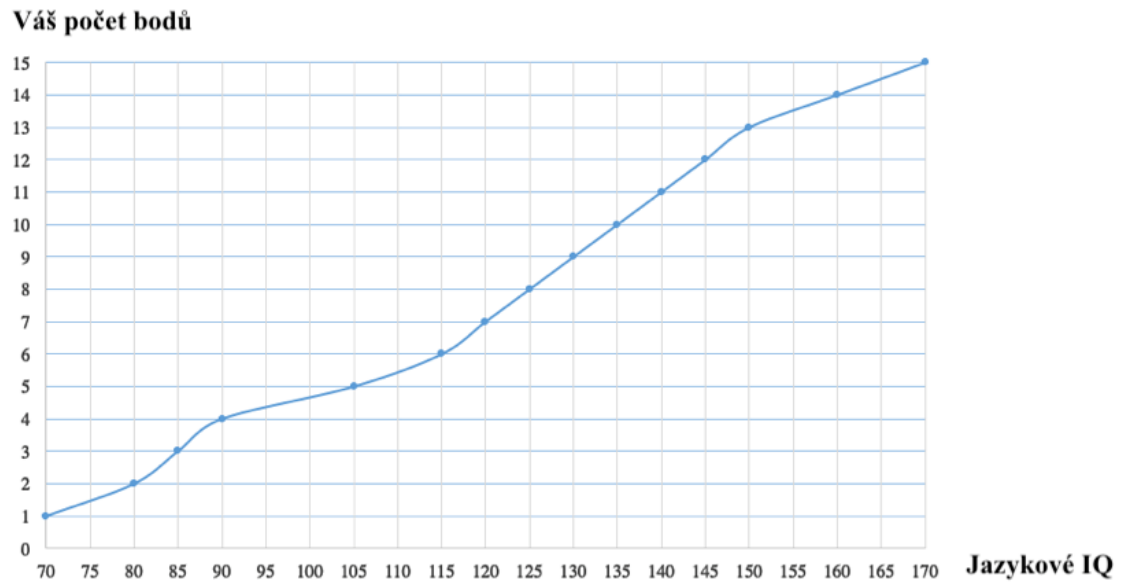

The image shows a web interface for entering quiz results. At the top, there is a blue banner for 'QWiz v.01' featuring a stylized eye graphic and the text 'Free Online Quiz' with a 'Try now' link. Below this, the main content area is titled 'Zápis výsledku' (Result Entry). It contains the instruction 'Na zápis Vašeho výsledku máte 15 sekund.' (You have 15 seconds to enter your result). Below this, it asks 'Zapište prosím své výsledné skóre:' (Please enter your final score) with an example '(Např.: „11“)' (e.g., '11'). A text input field is provided for the score. At the bottom of the form are two buttons: 'ODESLAT' (Send) and 'DALŠÍ' (Next). Below the form is a digital timer with three circular displays: 'HOURS 0', 'MINUTES 0', and 'SECONDS 7'.

Zdroj: autorka

Příloha 8: Graf jazykového IQ

Obrázek 4: Graf jazykového IQ

Zdroj: autorka